

Worldviews and Aesthetic Force in Thai Literature (1977-2004)

Duangmon Chitchamnong

Ph.D.(Thai), Associate Professor,

Department of Thai, Faculty of Humanities and Social Sciences

Prince of Songkla University

E-mail: worldviews@bunga.pn.psu.ac.th

Abstract

This article aims at examining the overall picture of the contemporary Thai literature during 1977 and 2004. It is found that two major factors that gave literary impetuses were consciousness of social responsibility and the value of the wisdom in the Thai context. These two factors contributed to the writers' critical questions about changes that affected the systems of relationships between man and man as well as between man and nature. In addition, they criticized the decline of beliefs in the supernatural, the traditional concepts that have long sustained society. At the same time, most of their works attempted to convey desirable values.

The hidden core values of these works are those of the eastern philosophy, particularly, that of Buddhism and the folk wisdom rooted in traditional rural culture. Such thoughts point to the present of the past, still very lively in public consciousness. These literary artists think that it is essential to protect these values and instill them into the public by using certain forms to compose their materials in order to stimulate reflection. Although some of these works appeared in experimental forms, their seriousness to create intellectual and spiritual force can be discerned. As a whole, one can say that the valuable and profound literary creations of this time have challenged the audience's consideration.

Keywords: desirable values, Thai contemporary literature, social responsibility

---

Songklanakar Journal of Social Sciences and Humanities 15(1) Jan. - Feb. 2009 : 1 - 18

รับต้นฉบับ 28 มกราคม 2552 ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ 14 กุมภาพันธ์ 2552

รับลงตีพิมพ์ 16 กุมภาพันธ์ 2552

โลกทัศน์และพลังทางสุนทรียะในวรรณกรรมไทย (2520-2547)*

ดวงมณ จิตรจำนงค์

อ.ด.(ไทย), รองศาสตราจารย์

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

E-mail: worldviews@bunga.pn.psu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งจะศึกษาภาพรวมของวรรณกรรมไทยร่วมสมัยในช่วงปี พ.ศ.2520-2547 ผลการศึกษาแสดงว่า ความสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมและคุณค่าทางภูมิปัญญาในบริบทของสังคมไทย เป็นสองปัจจัยหลัก ที่เกื้อกูลให้ผู้สร้างงานวรรณกรรมตั้งคำถามในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ต่อความเปลี่ยนแปลงอันกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ อีกทั้งความเสื่อมถอยของความเชื่อต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ อันเป็นระบบความคิดที่เคยผดุงสังคมมาแต่โบราณ พร้อมกันนั้นงานส่วนใหญ่ก็พยายามสื่อสารถึงคุณค่าอันพึงประสงค์

คุณค่าที่แฝงไว้ในงานช่วงนี้ร่วมกันคือคุณค่าทางปรัชญาตะวันออกและพุทธปรัชญา อีกทั้งภูมิปัญญาชาวบ้าน ในรากวัฒนธรรมเดิมของชนบท แนวคิดพื้นฐานของคุณค่าดังกล่าว บ่งบอกความเป็นปัจจุบันของอดีตซึ่งยังมีชีวิตอยู่ในจิตสำนึกของผู้คน และผู้สร้างวรรณศิลป์เห็นว่าจำเป็นต้องพิทักษ์รักษาไว้และปลูกฝังแก่สาธารณชนในรูปแบบการประกอบวัสดุอย่างกระตุ้นให้คิดใคร่ครวญ ถึงแม้งานบางชิ้นอยู่ในรูปงานทดลองแต่ก็แฝงความเอาใจจริงเอาใจที่จะสร้างพลังทางปัญญาแก่สังคม กล่าวโดยรวม ผลงานสร้างสรรค์ในยุคนี้นับว่ามีคุณค่าอย่างลุ่มลึกและท้าทายการพินิจพิจารณาของผู้รับ

คำสำคัญ: ความสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม, คุณค่าอันพึงประสงค์, วรรณกรรมไทยร่วมสมัย

ความเป็นมาของปัญหา

โครงการวิจัย “โลกทัศน์และพลังทางสุนทรียะในวรรณกรรมไทย (2520-2547)” เป็นความพยายามที่จะศึกษาภาพรวมของวรรณกรรมไทยในช่วงเวลาร่วมสามทศวรรษ ด้วยความเห็นว่า วรรณคดีเป็นวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม และมีปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรม หากพิจารณาว่าวรรณกรรมเป็นพฤติกรรมสังคม และเป็นงานสร้างสรรค์ของปัจเจกบุคคลที่ดำรงอยู่ในสังคม เนื้อหาทางความคิดและทางอารมณ์ของงานประพันธ์ ย่อมเป็นเครื่องบ่งชี้ปฏิกิริยาต่อภาวะปัญหาของมนุษย์ ซึ่งเชื่อมโยงกับความเคลื่อนไหวทางสังคม อีกทั้งบ่งชี้โลกทัศน์ที่แสดงระบบคุณค่าซึ่งบุคคลใช้กำกับปฏิกิริยาของตน โลกทัศน์ดังกล่าวมีทั้งลักษณะเฉพาะและร่วมกับผู้อื่น

ในช่วงเวลาที่ประเทศไทยและสังคมโลกประสบปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจ ผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตในระดับลึกซึ่งที่ผูกพันกับคุณค่าทางจริยธรรมเป็นปัญหาอันใหญ่หลวง นักเขียนซึ่งเป็นนักคิดจำนวนหนึ่งได้ทุ่มเทศความพินิจพิจารณาในการค้นหาและทบทวนการดำรงอยู่ของความหมายและคุณค่าอันพึงประสงค์สำหรับบุคคลและสังคม การศึกษางานสร้างสรรค์ทางวรรณศิลป์เป็นการสร้างโอกาสอันสำคัญสำหรับกิจกรรมพัฒนาวิจารณ์ญาณ อันจะสร้างเสริมทุนทางวัฒนธรรมของสังคมให้แข็งแกร่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาวิเคราะห์เพื่อประมวลความหมายในการสื่อสารของงานวรรณศิลป์บนฐานคิดของบุคคลซึ่งเกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมวัฒนธรรม

2. พิจารณาความสัมพันธ์ของวิธีการประกอบสร้างงานกับความหมายและการสื่อความหมายซึ่งมีพลังโน้มน้าวให้รู้สึก ให้คิด และ/หรือให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์

วิธีการศึกษา (โดยสังเขป)

วิเคราะห์วิจารณ์ตัวงานโดยไม่ปฏิเสธการศึกษาภายนอกตัวงาน หากจุดเชื่อมโยงระหว่างตัวงานแต่ละประเภท และ/หรือต่างช่วงเวลา (ที่อาจแยกย่อยตามลักษณะเด่น) และแปรตามผู้สร้างงาน และ/หรือบริบททางสังคมวัฒนธรรมของการแต่ง

คำนิยามหลัก

โลกทัศน์ หมายถึง ความคิดเห็นที่สร้างสมขึ้นในระบบคุณค่า เชื่อมโยงกับการกำหนดอุดมคติของชีวิต ความคาดหวังต่อสิ่งที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์มนุษย์ การจัดความสำคัญของสิ่งต่าง ๆ ในวิถีชีวิตและระบบสังคม

พลังทางสุนทรียะ หมายถึง พลังอันเกิดขึ้นด้วยกลวิธีที่เหมาะสมในการเลือกและประกอบวัสดุ (ภาษา) เพื่อผลต่อการสื่อสารเนื้อหาทางอารมณ์และความคิด อันอาจเจ้าการเพ่งพินิจของผู้รับต่อความหมายในตัวบท

ฐานคิดของการวิจัย

1. โดยทั่วไปผู้สร้างงานประพันธ์ก็คือผู้ประกอบศิลปกรรมแขนงหนึ่ง ในขณะที่มีความสำคัญในคุณค่าของงานศิลปะ อันเป็นสิ่งเชื่อมความสัมพันธ์ทางใจ บุคคลเหล่านี้ได้อาศัยพลังการสื่อสารของศิลปกรรม กระตุ้นความใส่ใจต่อสิ่งสำคัญในประสบการณ์ร่วม ไม่ว่าจะยังเป็นนักศึกษาชีวิต หรือถึงขั้นนักคิด ต่างมีทัศนวิพากษ์วิจารณ์ อันอาจนำทางไปสู่การวิจารณ์ชีวิต พฤติกรรมมนุษย์ และพฤติกรรมสังคม

2. ท่ามกลางโลกยุคใหม่ที่เน้นความสำเร็จทางการตลาดและการโฆษณา ไม่ว่าจะนักเขียนกลุ่มที่สื่อสารกับคนส่วนใหญ่ หรือกลุ่มที่สร้างงานโดยไม่พะวงกับปริมาณการขาย มีลักษณะร่วมกันที่ความมุ่งมั่นที่จะสร้างสรรค์ผลงานด้วยความเชื่อถือว่าการเรียนรู้เพื่อ

ค้นพบคุณค่าในประสบการณ์เป็นสิ่งสำคัญในสังคมไทย นอกจากนี้ ยังมีความเห็นร่วมกันในความรุนแรงของปัญหาซึ่งบั่นทอนคุณค่าที่พึงประสงค์ และยังคงแสดงความพยายามค้นหาหนทางเพื่อแก้ไขบนพื้นฐานของความรู้ ความเข้าใจชีวิตและบริบทของชีวิต

ผลการศึกษาโดยสังเขปของการวิจัย

1. บริบททางสังคมวัฒนธรรมกับการเขียน

พอจะกล่าวได้ว่า สังคมไทยได้รับประสบการณ์ และผ่านพบความเปลี่ยนแปลงอย่างผันผวนมากที่สุดช่วงหนึ่ง นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2520 ถึง 2547 ซึ่งเป็นระยะเวลาในขอบเขตของการวิจัย กล่าวคือได้ผ่านภาวะของ “บาดแผล” อันเนื่องจากการแบ่งฝ่ายด้วยอคติทั้งสิ้น (ฉันทะ โทสะ โมหะ โลภะ) แม้ผลงานเขียนบางส่วนจะกล่าวอย่างเต็มปากเต็มคำได้ว่าสร้างขึ้นด้วยความบริสุทธิ์ใจและมุ่งอุทิศตนอย่างทุ่มเท แต่ศรัทธาหรือความเกลียดชังก็ไม่ได้สร้างผลผลิตที่ดีกว่ากัน ในเมื่อมิได้ประกอบด้วยปัญญา หรือความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ชัดเจน¹ นี่คือนิ่งผลก่อกำเนิดให้ “นักคิด” (แน่นอนว่ามีนักเขียนเป็นส่วนหนึ่ง) หันกลับมาเผชิญและยอมรับความซับซ้อนของปัญหา จึงเกิดความพยายามหาคำตอบในเรื่องความหมายของชีวิตทั้งในแง่ที่มีปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมและในแง่ปรัชญา

กิจกรรมของนักวิจารณ์และนักเขียนในช่วงเปลี่ยนผ่านก็คือการถกเถียงเรื่องสูตรสำเร็จของวรรณกรรมเพื่อชีวิต อันเป็นเหตุผลของปฏิกิริยาต่อการผูกขาดความคิด ซึ่งกำหนดแนวทางการเขียนอย่างตายตัวและเป็นเหตุให้ผู้สร้างงานบางคนแถลงว่างานของตนเป็น “ขบถสองชั้น” คือขบถต่อความไม่เป็นธรรมทางสังคม (ซึ่งกระทบต่อคนระดับล่างและยังไม่ได้หมดไป แม้การต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงระบบสังคมได้ยุติลงแล้ว) กับขบถต่อ “วิถีครอบงำของวรรณกรรมชายจัด” ซึ่งทำลายการสร้างสรรค์ของ

นักเขียนอิสระอยู่พักใหญ่” (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2531ก, (1))

สำหรับนักเขียนผู้นี้ในเมื่อวรรณกรรมเป็นทั้งหนทางไปสู่คุณค่า และสิ่งชี้แสดง “คุณค่าทางจิตใจบางประการซึ่งอยู่นอกกรอบสำเร็จรูป” ของอุดมการณ์ทางการเมือง วรรณกรรมก็ไม่จำเป็นต้องผูกพันกับเหตุการณ์เฉพาะ หรือภารกิจทางการเมือง ในขณะที่การต่อสู้ของมนุษย์ซึ่งมีหลากหลายด้านนั้น หาใช้สิ่งล้ำสมัยแต่อย่างใดไม่ (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2531ก, (2)) นั่นก็หมายความว่า คุณค่าที่บุคคลจะค้นหาด้วยตนเองตามภูมิหลังและการเรียนรู้ ย่อมไม่อาจแยกขาดจากการต่อสู้ และการต่อสู้ที่สำคัญอย่างหนึ่งในวรรณกรรมร่วมสมัยก็คือ การต่อสู้ทางจิตวิญญาณอันอาจจะประกอบเข้ากับความรับผิดชอบทางสังคม ทั้งนี้ไม่น่าจะกล่าวอย่างด่วนสรุปว่า เป็นมรดกโดยตรงจากวรรณกรรมเพื่อชีวิตที่เบ่งบานอยู่ในช่วงหนึ่ง

พร้อมๆ กับการพยายามค้นหาคุณค่าโดยไม่ต้องกังวลว่าต้องมีวิธีคิดเป็นวิทยาศาสตร์หรือได้เถียงกันว่าการดำรงอยู่ต่างหากที่กำหนดจิต ต้องเชิดชูความเปลี่ยนแปลงตามหลักวัตถุนิยมวิภาษ ฯลฯ อย่างที่เคยยึดถือกันมาในยุคก่อน นักเขียนต้องเผชิญกับบริบทของความเติบโตทางเศรษฐกิจอันเป็นผลจากแผนพัฒนาฉบับต่างๆ ที่ทรงอำนาจอย่างต่อเนื่อง ขณะที่กระแสโลกาภิวัตน์หลังยุคสงครามเย็นโหมกระหน่ำ ปราบปรามการทางสังคมอันชวนตื่นเต้น หรือถึงขั้นตื่นตระหนกก็คือการฟุ่ฟุ่ของระบบเงินตรา การใช้ชีวิตอย่างฟุ้งเฟ้อของชนชั้นกลางที่สร้างหนี้ อันไม่ก่อให้เกิดรายได้ การล้มละลาย การตกงาน ฯลฯ การปฏิรูปทางการเมืองจนเกิดรัฐธรรมนูญ 2540 การปฏิรูปการศึกษาที่ผลิตพระราชบัญญัติการศึกษา 2542 ซึ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การประเมินคุณภาพองค์กรด้วยเอกสาร ฯลฯ นักเขียนจำนวนหนึ่งได้ค้นพบว่าตนเป็นคนส่วนน้อย ซึ่งแปลกแยกจากกระแส หรือจำเป็นต้อง

¹ เห็นชัดว่ามีความพยายามแก้ไขความขัดแย้งรุนแรงทางความคิดในช่วงก่อน 6 ตุลาคม 2519 ด้วยการเน้นบทบาทของนักวิชาการที่จะสลาย “การผูกขาดความรักชาติ” อันจะเป็นที่มาของพิษภัยต่อบ้านเมือง บทบาทดังกล่าวนี้ก็คือการศึกษาเพื่อค้นหา “สัจจะ” ซึ่งจะ “ก่อให้เกิดข้อวิพากษ์วิจารณ์ถกเถียงกันต่อไปในหมู่นักวิชาการ” (ดูบทบรรณาธิการ รักเมืองไทย, 2519, 1-2) นำเสียดายที่ความพยายามดังกล่าวไม่ทันการณ์ ด้วยธรรมชาติของงานวิชาการและกิจกรรมที่ไม่มีผลอย่างทันใจ อย่าง “สัจจะ” ในที่นี้น่าสังเกตว่าเป็น “สัจจะ” ที่ถกเถียงกันได้

ทวนกระแสอย่างเจ็บปวด เพื่อคงไว้ซึ่งตัวตนอันมีศักดิ์ศรี
ในแนวทางของตน

ความหมายของปรากฏการณ์ทางสังคมอันเป็น
ปฏิกิริยา (paradox) ก็คือในยุคที่เรียกว่าสังคมแห่งการ
เรียนรู้ คนไทยได้ช่วยกันสร้างสังคมแห่งความรู้ หรือ
ความไม่ยึดติดต่อความรู้ขึ้นมาอย่างแข็งแกร่ง ดังที่ชัยอนันต์
สมุทวณิช (2546, 2) ได้กล่าวในการบรรยายเมื่อปี 2546
ตอนหนึ่ง² ว่า

วิถีชีวิตของคนในรอบ 30 ปีที่ผ่านมาเปลี่ยน
ไปมาก คนรุ่นนี้เป็นคนรุ่น ที่เอสแอล คือ “Talk/See/
Listen” เป็นรุ่นตาหูฟัง อ่านน้อย คิดน้อย ระวัง
จะกลายเป็นสังคมของการไม่รู้ เป็นวิธีการเรียนรู้
ที่พึ่งพาเทคโนโลยีมากเป็นเทคโนโลยีของศตวรรษ
ใหม่... คนรุ่นที่ผ่านมาได้ความรู้จากการอ่าน การฟัง
การรับรู้ สัมผัสสิ่งที่เป็นจริง ธรรมชาติ แต่เด็กรุ่นนี้
รับรู้รับฟังสิ่งที่คนอื่นผลิตให้ จินตนาการไม่เกิด การ
อ่าน คิด เขียน จะมีน้อยลงเป็นลำดับ

ยากนักที่ผู้ห้วงใยต่อบ้านเมืองจะไม่วิตกกังวล
ฉาบฉวยของยุคสมัย แต่ทางออกด้วยการกล่าวโทษผู้อื่น
ย่อมไม่ดีกว่าการหนีปัญหา บางทีการตั้งสติ และมุ่งแสวง
หาความรู้ก็อาจพลิกความสูญเสียเป็นการเรียนรู้ ดังความ
หวังที่เห็นได้จากข้อคิดในคอลัมน์เล็ก ๆ ของหนังสือพิมพ์
รายสัปดาห์สมัย “ฟองสบู่แตก”

...ไม่ได้หมายความว่าที่ผ่านมาสังคมไทยขาด
ความรู้ขาดผู้รู้ แต่ความโลภความชะล่าใจ ทำให้ “ความ
จริง” รอบตัวกลายเป็นหน้าปากคอกหรือเส้นผมบัง
ภูเขา และทำให้ปรากฏการณ์แบบฟองสบู่ ตัวเลข
ความเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจที่ไร้ชีวิต ได้สร้าง
ความหลงผิดแก่ ทั้งสังคม

...หากพยายามตั้งสติให้มั่น สิ่งที่จะได้กลับคืน
มา คือปัญญา ความรู้เท่าทัน เพื่อจะช่วยกันหรือ
ระบบที่เอาประชาชนเป็นเหยื่อ และปรับปรุงวิถีชีวิต
ที่ถูกครอบงำด้วยความโลภตลอดมากันใหม่เสียก็
(จินตนา พงทะเล, 2540, 46) (เน้นโดยผู้วิจัย)

ความฟูฟองของเศรษฐกิจ ความสิ้นคลอนของ
ความมั่นคงในชีวิต สิ่งทำลายการต่อสู้ทางจิตวิญญาณ
อาจจะเกี่ยวพันกัน ในขณะที่สถาบันทางสังคมต้องเผชิญ
กับการปรับเปลี่ยน อาทิ สถาบันทางศาสนา องค์ความรู้
ในพุทธธรรมสามารถปรับใช้ในการเผชิญปัญหาเพียงใด
สิ่งใดเล่าคือปัญญาความรู้เท่าทัน และจะได้มาด้วยวิถี
ทางใด คำถามเหล่านี้ตั้งเป็นประเด็นหลักในกิจกรรมใด
ของใครบ้าง เมื่อกล่าวถึงการศึกษาในฐานะสถาบันการ
ศึกษาในระบบที่เป็นทางการ ซึ่งมุ่งแข่งขันแบบแพ้คัดออก
และชิงไหวชิงพริบ ดูเหมือนจะไม่มีที่ว่างพอสำหรับการ
พัฒนาสมรรถนะสำหรับการคิดและรู้สึกพอที่จะตั้งคำถาม
และหาคำตอบในประเด็นดังกล่าวได้

ไม่ว่าวาทะของศาสตราจารย์ ม.ล.ปิ่น มาลากุลที่ว่า
“กล้วยไม้ดอกออกช้า ฉันทิ การศึกษาเป็นไป เช่นนั้น” จะ
เป็นจริงเพียงใด การดำรงอยู่ของการศึกษาที่แท้จริงย่อม
ขาดไปเสียไม่ได้จากชีวิตและสังคม มิใช่อย่างแคระแกร็น
แต่อย่างงอกงาม มิใช่ด้วยอุปกรณ์ทางวัตถุที่ทันสมัย
เท่านั้น แต่ด้วยกลยุทธ์ของกระบวนการเรียนรู้ที่สร้าง
ปัญญาพอจะรู้เท่าทันอำนาจของสิ่งที่เป็นปฏิบัติต่อชีวิต
หากนับว่าการสร้างงานศิลปะในรากวัฒนธรรมไทยจัด
เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างกุศลบนพื้นฐานของศรัทธา
ดังอาจกล่าวได้ว่า การอุทิศงานเป็นศิลปะเป็นวิถีทางหนึ่ง
ของการประกันคุณภาพงานศิลปะ อันรวมถึงคุณภาพ
ทางปัญญาด้วย (เจตนา นาควัชระ, 2542, 14-15) การ
ดำรงอยู่ของงานวรรณศิลป์จนถึงปัจจุบัน ก็คือข้อบ่งชี้
ของกระบวนการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการของทั้งผู้สร้าง
และผู้รับ ซึ่งจักนำพาบุคคลไปสู่เป้าหมายที่พึงปรารถนา

²คำบรรยายเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2546 ณ หอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ ในโครงการ “บรรยายสาธารณะตลาดวิชามหาวิทยาลัย
ประชาชน 30 ปี ประชาธิปไตยไทย” ซึ่งศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ร่วมกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จัดขึ้น

ร่วมกัน กระบวนการศึกษาดังกล่าวนี้เป็นกระบวนการที่จริงจังในรูปของ “การเล่น”³ อันจักให้ความสำเร็จอารมณ์และจรรโลงใจเพียงใดนั้น ย่อมท้าทายสติปัญญาของผู้สร้างและผู้รับไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันนัก

2. สถานะและบทบาทของวรรณกรรม

เพื่อความสะดวกในการจัดสรรงานของกลุ่มวิจัย จึงกำหนดกลุ่มงานสร้างสรรค์เป็น 4 ประเภทคือ กวีนิพนธ์และสารคดี นวนิยาย เรื่องสั้น และภาพยนตร์ ทั้งนี้ มิได้ถือว่าคุณค่าของงานแต่ละประเภทขึ้นอยู่กับปริมาณของผู้รับ หากค่อนข้างจะโน้มเอียงไปในการให้ความสำคัญกับตัวบทโดยมีเกณฑ์ชี้วัดคุณค่าที่คุณภาพเชิงจริยธรรมหรือคุณค่าทางความคิด ควบคู่กับคุณค่าเชิงสุนทรียศาสตร์ การใช้เกณฑ์ประเมินคุณค่าทั้งสองประการนี้เชื่อมโยงกับความเอาใจจริงเอาใจของงานสร้างสรรค์ในบริบทของสังคม เหตุที่ไม่ได้ศึกษาบทละครโทรทัศน์ซึ่งเป็นสื่อบันเทิงที่ดูจะแพร่หลายมากที่สุดในการวิเคราะห์ อยู่ที่ลักษณะเฉพาะของการรับสารที่ไม่จบในคราวเดียวและ ข้อจำกัดของการรวบรวมข้อมูล

การศึกษางานสร้างสรรค์ในโครงการวิจัยนี้ จะค้นหาว่าชีวิตในงานสร้างสรรค์เป็นข้อชี้แสดงทัศนะต่อชีวิตในรูปใดบ้าง ดังที่เมื่อพิจารณานวนิยายสองประเภทย่อย ซึ่งดูเหมือนอยู่ต่างขั้วกัน คืองานประเภทเน้นสำนึกทางสังคมและงานฉายภาพชีวิต ในระยะ 2520-2547 ก็ปรากฏลักษณะร่วมที่การต่อสู้ของตัวตนภายในของมนุษย์และความสัมพันธ์กับผู้อื่นท่ามกลางบริบททางสังคม การต่อสู้ดังกล่าวชักนำให้ตั้งคำถามว่าอะไรกำหนดชะตากรรมของคน องค์ประกอบทางจิต หรือระบบชีวิต (ที่อาจเรียกว่าระบบความสัมพันธ์ หรือวัฒนธรรมอันมีค่านิยมเป็นแกนหลัก) หรือทั้งสองอย่าง

ในการศึกษานี้จะพยายามไม่วางกรอบหรือข้อแม้ที่ตายตัว พรหมแดนของเรื่องแต่ง (fiction) กับสารคดี

(non-fiction) จึงไม่เป็นปัญหา เนื่องจากต่างก็เป็นงานสร้างสรรค์ด้วยการกลั่นกรองประสบการณ์ ในปฏิสัมพันธ์ของบุคคลกับสังคม ในเมื่องานศิลปะเป็นสิ่งสร้างขึ้นมา การตัดตัวผู้สร้างออกจากการศึกษา อาจจะเป็นความพยายามพุ่งความสนใจไปที่ตัวงาน โดยพิจารณาว่าไม่มีใครผูกขาดเป็นต้นกำเนิดความคิดและปฏิบัติการอย่างไรก็ตาม การตัดผู้แต่งออกไปจากการศึกษา ก็อาจชักนำให้เบี่ยงเบนไปจากความเพ่งพินิจที่กระบวนการเรียนรู้ในวิถีการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการที่บุคคลสร้างสมอยู่ทุกขณะ ถึงแม้ว่าโดยแท้แล้วในพื้นวัฒนธรรมไทยงานย่อมมีค่าเหนือกว่าผู้สร้าง ดังที่เราไม่รู้จักประวัติกวีหรือแม้แต่ชื่อผู้รจนางานชิ้นสำคัญในยุคก่อน ๆ โดยเฉพาะงานที่มีชีวิตยืนยงสืบมาจนถึงปัจจุบัน

วรรณกรรมร่วมสมัยในระยะเกือบสามทศวรรษในขอบเขตของโครงการวิจัยนี้ บ่งชี้บทบาทของวรรณกรรมที่สำคัญ 2 ประการคือ การตั้งคำถามและการปลุกสำนึกขบถกับการฟื้นฟูและปรับใช้ระบบคิดในมรดกทางวัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาตะวันออก ดังจะอภิปรายต่อไปโดยสังเขป

2.1 การตั้งคำถามและสำนึกขบถกับการวิพากษ์วิจารณ์ชีวิตและสังคม

2.1.1 ความเชื่อมโยงของ “ยุคแสวงหา” กับ “ยุคศัตรูที่ลึนไหล”⁴

ในระยะที่เรียกว่า “ยุคแสวงหา” (2506-2516) ก่อนช่วงเวลาทำงานเพื่อชีวิตเบ่งบาน (2516-2519) คนหนุ่มสาวจำนวนหนึ่งพากันตั้งคำถามต่อบทบาทหน้าที่ของตนต่อผู้อื่นในฐานะปัญญาชน นั่นคือ การตั้งคำถามจนถึงขั้นเป็นขบถต่อวิธีการและเป้าหมายของกระบวนการศึกษาของประเทศ การต่อต้านค่านิยม การใช้ชีวิตและเป้าหมายของชีวิต ตลอดจนนโยบายของรัฐ ความสำนึกทางสังคมดังกล่าวได้รับแรงกระตุ้นส่วนหนึ่งจาก

³ ดูการอภิปรายถึงความสำคัญของการเล่น ในวิถีชีวิตไทยตั้งแต่อยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นใน ดวงมน จิตรจางรงค์. 2544. *คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 2. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

⁴ คำเรียกนี้มาจากบทความ “ศัตรูที่ลึนไหล : แง่มุมหนึ่งของวรรณกรรมไทยร่วมสมัย” ของศาสตราจารย์ เจตนาภาควิชา. (ตีพิมพ์รวมเล่มใน *ทางอันไม่รู้จบของวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์*. (2530). สำนักพิมพ์เทียนวรรณ.

งานของนักประพันธ์นวนิยายรุ่นบุกเบิก ดังเห็นได้จาก การตั้งชื่อรวมเรื่องสั้นอันเป็นผลงานตั้งแต่ 2508-2518 ว่า **คำขานรับ** (2519) ตามชื่อเรื่องสั้นเรื่องหนึ่งของศรีบูรพา (สุชาติ สวัสดิ์ศรี, 2519, (1)-(5))

น่าสนใจว่า “สำนักขบถ” ผสมผสานกับสำนักทางสังคม และสำนักทางปรัชญา เป็นแรงผลักดันให้คนเหล่านี้ซึ่งมักปฏิเสธค่านิยมของสังคมที่เห็นว่าเลวร้าย แสวงหาความหมายด้วยตนเอง นั่นก็คือการปฏิเสธสูตรสำเร็จไปด้วยพร้อม ๆ กัน นิคม รายยาวเป็นนักเขียนที่โดดเด่นคนหนึ่งตั้งแต่ยุคแสวงหา และหยุดหนึ่งในช่วงเพื่อชีวิต ได้กลับมาเขียนนวนิยายสองเรื่องคือ **ตะกวดกับคอบุ** ในปี 2527 และ **ตลิ่งสูงซุงหนัก** ในปี 2528 ซึ่งมีเนื้อหาร่วมกันที่สำนักทางปรัชญาว่า ความดีความเลวไม่อาจขีดเส้นแบ่งได้อย่างตายตัว และถึงแม้ว่าชีวิตมีข้อจำกัดเพียงไร มนุษย์ก็มีหน้าที่ค้นหาความจริงด้วยตนเอง ด้วยการสัมผัสกับความจริงอย่างถึงแก่น

ในส่วนของผู้รับประสบการณ์ตรงถึงขนาดเสี่ยงกระทำ “ผิด” เพื่อหาทางออกแก่สังคม แล้วพบว่าล้มเหลวจนต้องปล่อยวางจาก “ความหวังที่จะสร้างโลกใหม่”⁵ เช่น เสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2531ข, 14) เราได้เห็นความตระหนงที่จะแสดงคุณค่าอันตนยึดถือ แม้จะอยู่นอกกรอบสูตรสำเร็จของกระแสสังคมดังกล่าวไปแล้ว ในหัวข้อก่อน ทั้งนี้แรงขับของการสร้างงานก็คือการให้ความสำคัญต่อคุณค่าที่ผู้แต่งเห็นว่า “คนเราควรมีต่อโลกและชีวิต” (เสกสรรค์, 2531ก, (5)) นั่นคือความหมายในระดับลึกซึ่งอาจจะประสบการณ์ร่วมกัน

อย่างไรก็ตาม เราได้รับการโน้มน้าวให้ตั้งคำถามและวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมมนุษย์ด้วยกัน ต่อเนื่องไปยังระบบสังคมที่จำกัดขอบเขตเสรีภาพของคนเราอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน ชายโรคเรื้อนขอทานในเรื่อง “พลเมืองดี” (ในเล่ม **ฤดูกลาง** (พิมพ์ครั้งแรก 2524)) รู้สึกอับอายในฐานะความเป็นพลเมืองดี ในเมื่อรู้ว่าสถานภาพ

ซึ่งแลกมาด้วยการช่วยจับโจรวังราวสร้อยเพื่อหาเงินประกันแม่ซึ่งถูกจับขังหาหาบเร่ เป็นผลของการทรยศต่อมิตรที่เขามีเพียงคนเดียวในโลก โลกซึ่งคนขอทานโรคเรื้อนมีสภาพไม่ต่างจากขยะ ผลักดันให้เขาอยากเป็นพลเมืองดี เพื่อจะได้รับการยอมรับ แต่ผู้อ่านก็ได้รับแรงกระตุ้นให้คิดว่าสังคมที่ยังมีความไม่เป็นธรรมทางกฎหมายสำหรับคนหาเช้ากินค่ำที่เป็นคนสุจริตย่อมไม่ใช่สังคมที่พึงประสงค์

ในเรื่อง “เช้าวันต้นฤดูฝน” (รวมพิมพ์ใน **ขุนทองเจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสว่าง** (พิมพ์ครั้งแรก 2521) อัครศิทธิธรรมโชติเล่าถึงเหตุการณ์อันชวนสลดที่ตำรวจลอบปลิดชีพโจร ด้วยพฤติกรรมที่เลวร้ายกว่าโจร ซึ่งดูเหมือนกระทำได้เป็นปกติ พลตำรวจหนุ่มผู้เพิ่งจะรับราชการได้รับรู้ความเลวร้ายนี้และถึงกับมีสายตาฝ้าฟางด้วยน้ำตา เขาคิดว่า “ควรจะล้างหน้าเสียก่อนที่นายและพรรคพวกของเขาจะพากันกลับมาเห็นความเป็นตำรวจใหม่ที่อ่อนแอและน่าอับยศของเขาเอง” (อัครศิทธิ ธรรมโชติ, 2530, 126) ความน่าเศร้าของเรื่องกลับเร้าให้คิดว่าการกอบกู้เกียรติยศของตำรวจในฐานะมนุษย์ไม่อาจจะกระทำด้วยการละเลยหรือถึงขั้นทำลายความอ่อนไหวในจิตใจแต่ใครเล่าจะเป็นผู้สวนทางฝ่ากระแสแห่งความโหดร้ายในวิถีปฏิบัตินี้ได้

2.1.2 **ทุนทางวัฒนธรรม การเรียนรู้ และการตั้งคำถาม**

ในขอบเขตของการวิจัย ผู้สร้างสรรค์ผลงานซึ่งเป็นผู้เอาจริงเอาจังกับชีวิต มีลักษณะร่วมกันในข้อที่ว่ามีความภาคภูมิใจที่เป็นผู้เรียนรู้ชีวิต ดังที่ กฤษณา อโศกสิน (2543, 14) กล่าวว่า งานของตน “เป็นวิชาการของความ เป็นมนุษย์...เมื่อไหร่ที่เขียนบางอย่างเกี่ยวกับมนุษย์ไม่ได้ รู้สึกพ่ายแพ้ต่อความเป็นนักเขียน” และการได้ผ่านคนที่ มีลักษณะ “สุดยอด” ในด้านต่าง ๆ ก็เป็นที่มาของการรู้จักกับความเป็นมนุษย์ ส่วนไพโรรินทร์ ขาวงาม (2548, 17)

⁵ในความเรียง “สะพานไม้เหนือสายน้ำเขียว” (รวมพิมพ์ใน **เพลงน้ำระบำเมฆ**, พิมพ์ครั้งแรก 2531 โดยสำนักพิมพ์เทียนวรรณ) ผู้เขียนโยง การขโมยเงินจากม้าออสตินที่แม่เก็บไว้ใช้ยามขัดสน ไปเล่นพนันเพื่อหาทางออกแล้วล้มเหลว กับการตัดสินใจเข้าร่วมต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ว่าสร้างความเจ็บปวดอย่างสาหัสแก่ตน

ก็กล่าวว่า “คนที่เผชิญความจริงด้วยตัวเองเท่านั้น ถึงจะกล้าเถียงผู้รู้ ผู้ที่อาจตีแต่พูด...”

ความเชื่อมโยงของโลกแห่งความจริงกับโลกสมมุติในบทประพันธ์เป็นสิ่งที่ผู้ประพันธ์เห็นความสำคัญ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ (2544 : “ปิดประตูบ้าน”) กล่าวว่าตนดำเนินชีวิตด้วย “วิถีของคนเร่ร่อน” ซึ่ง

...ซ่อนด้วยความสนุกจากการได้พบภาพชีวิตหลากหลาย รับรู้ทุกข์สุขของนานาผู้คน...หลากหลายเรื่องราวและวิถีเช่นนั้นคือสมบัติมีค่าหนึ่งเดียวที่ผมมีติดตัว (เน้นโดยผู้วิจัย)

ยิ่งกว่านี้ เขาเชื่อว่า “สิ่งสำคัญยิ่งยวดซึ่งกองปรอยในปัจจุบันของการเป็นนักเขียนก็คือ สัญชาติญาณแห่งการตั้งคำถาม” สำหรับเขา ระหว่างการตั้งคำถามซึ่งเป็น “จุดเริ่มต้นของกระบวนการคิดค้น” กับคำตอบซึ่งเป็นผลของกระบวนการดังกล่าว งานเขียนได้ก่อตัวขึ้น (2544, 19)

การตั้งคำถามต่อธรรมชาติมนุษย์ย่อมไม่อาจแยกขาดจากการวิพากษ์ระบบชีวิตหรือวัฒนธรรม แม้ในงานที่ถูกจัดเป็นงานเชิงธรรม หรือวรรณกรรมประชานิยม หากไม่เน้นการหลีกเลี่ยง การเผชิญความจริงอันอัปลักษณ์ในโลกสมมุติก็สามารถชักนำให้ผู้รับสารหันมาตรวจสอบโลกวัฒนธรรมในความเป็นจริงได้ ดังที่ประภัสสร เสวิกุล (2544, 21-22) ให้ผู้เล่าเรื่อง บรรยายภาพเคหสถานของเหลียง มหาเศรษฐีชั้นนำของประเทศไทยใน *ลอดลายมังกร* (พิมพ์ครั้งแรก 2534) ว่าไร้สนิยมอย่างน่าขันขนาดที่เรียกว่า “เป็นผลงานชิ้นโบแดงด้านสถาปัตยกรรมผสมโคกนาฏกรรมร่วมสมัยทีเดียว” ตึกสามชั้นของตระกูลสีอพาณิชย์ผู้มั่งคั่งดังกล่าวนี้ แม้ดูจากภายนอกเหมือน “ป้อมปราการ อันแข็งแกร่งแน่นหนา” แต่ที่แท้ก็คือ “สมรภูมิแห่งการต่อสู้อันดุเดือด” ซึ่งเงินตราไม่อาจเป็นหลักประกันแห่งความผาสุกได้เลย

ในทศวรรษ 2530 จนถึง 2540 อันเป็นช่วงเวลาที่มีความสำเร็จทางเศรษฐกิจกลายเป็นเป้าหมายของ

ชีวิต ลักษณะร่วมของงานเขียนก็คือการวิพากษ์ทางวัฒนธรรมที่เตลิดไปสู่เปลือกนอกของชีวิต โดยอาศัยความขัดแย้งภายในของตัวละคร ในเรื่องสั้นหลายเรื่องของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล เช่น ในชุด *คนกับเสือ* (พิมพ์ครั้งแรก 2539) ความโดดเดี่ยวและเด็ดเดี่ยวของตัวเอกซึ่งมักเป็นผู้เล่าเรื่อง ปรากฏควบคู่กับการพลีชีวิตเป็นเดิมพันเพื่อการบรรลุทางจิตวิญญาณ ปรากฏการณ์ทางการประพันธ์เช่นนี้บ่งชี้ว่าสิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรมไทยใน ส่วนระบบความคิดที่สั่งสมปรับเปลี่ยนเคลื่อนไหวอยู่ในสังคมไทยก็คือแหล่งวัตถุดิบอันสำคัญ ที่ผู้สร้างงานหยิบยกมาพิจารณาพิเคราะห์ทั้งสิ่งดีและด้อย โดยจำเป็นต้องประกอบเข้ากับพลังวรรณศิลป์ที่จะ ตะต้องหัวใจของผู้คน

สิ่งหนึ่งที่นักเขียนยังต้องตั้งคำถามในช่วงร่วม 30 ปีนี้ก็คือ ความชอบธรรมของการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ซึ่งกระทบต่อหรือถึงขั้นเป็นปฏิปักษ์กับความ เป็นปกติสุขของคนในสังคม ถึงแม้ว่าบางคนที่ถูกกระทำเป็นเพียงคนเล็กคนน้อย แต่ก็มีความยิ่งใหญ่ในการต่อสู้อย่างทรหดและยอมตาย เช่น หญิงชราชาวนา ใน “สะพานขาด” (เขียน 2532) ของ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ (2539, 36-56) นักเขียนยังตั้งคำถามถึงปรัชญาของการต่อสู้ เช่น การตามล่าคู่ต่อสู้ในสงครามเทียบเคียงกับการล่าเสือ และการชกมวย ที่เห็นชัดว่าไม่ใช่การต่อสู้อย่างกีฬาที่สมศักดิ์ศรีแต่เป็นเพียงเกมเท่านั้น ดังเช่นใน “เกม” (เขียน 2536) ของวินทร์ เลียววารินทร์ (2537, 81-103) แน่นนอนว่าการตั้งคำถามดังกล่าวนี้พาดพิงถึงความเคลือบแคลงต่อศักดิ์ศรีที่แท้จริงของความเป็นมนุษย์ในวิถีชีวิตปัจจุบัน

ในขณะที่ไม่อาจตัดสินว่าสิ่งใดจะเลวร้ายกว่ากันระหว่างสัญชาติญาณดิบที่ซ่อนอยู่ในคราบของวัฒนธรรม (หรือถึงขั้นอารยธรรมที่ครอบงำโลก) กับการยึดเพียงเปลือกของวัฒนธรรมที่ส่งเสริมความคิดคับแคบหรือแม้แต่เลวทราม คำถามเช่นนี้แฝงอยู่ในสารของเรื่องสั้นหลายเรื่องในชุด *สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน* (2542) ของวินทร์ เลียววารินทร์ เช่น “แข่งแมง” “ตุ๊กตา” “หมากกลางถนน” เป็นต้น

ไม่แปลกที่สถาบันทางสังคมซึ่งนับเป็นองค์ประกอบของสังคมได้ตกเป็นเป้าของการตั้งคำถามในบทกวีนิพนธ์ชุดมีอันสีขาว (พิมพ์ครั้งแรก 2531) ของ ศักดิ์สิทธิ์ มีสมสืบ บทกวีนิพนธ์หลายบทมีการเสียดสีด้วยอารมณ์ขัน วิพากษ์วิจารณ์พระภิกษุในสถาบันทางศาสนาที่มัวเมาลาภผล ซึ่งไม่ดีไปกว่าข้าราชการในท้องถิ่นที่เอาแต่เลี้ยงรับเลี้ยงส่งกันจนเมามาย แต่คุกคามเด็กกอดอยากที่มากินเศษอาหาร ทั้งๆ ที่ควรสำนึกว่ามีหน้าที่อุ้มชูดูแลการเสียดสี เช่นนี้ยังสืบต่อมาถึงงานชุดตู้เพลงลูกทุ่ง (2543) ด้วย

อย่างไรก็ตาม แหล่งแห่งความมัวเมาอันใหญ่หลวง ก็คือความคิดของคนทั้งสังคมนั่นเอง ดังเห็นได้ว่า ด้วยความเชื่ออันเบี่ยงเบน คนในสังคมไทยของเราได้พากันกระทำจน “วัดเป็นที่พึ่งประหนึ่งเงา” โดยไม่สนใจหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่ถูกทิ้งให้ “เหมือนตกรกระจาย” แต่อย่างไร (“ในนามของความเชื่อ” (เขียน 2540) ในบ้านเก่าของโชคชัย บัณฑิต” 2546, 97)

การตั้งคำถามต่อความหลงผิดรวมหมู่เช่นนี้ ดูเหมือนจะฝากหนทางแก้ไขไว้ในตัวปัญหา คล้ายบอกว่าการค้นพบต้นตอของปัญหาอาจจะเป็นจุดตั้งต้นของการแก้ปัญหาและยังเป็นการแก้ที่สมุฏฐานอีกด้วย นอกจากนี้ในงานที่มีพลังเร้าให้รู้สึกได้ว่าบางสิ่งที่สำคัญกำลังเสื่อมโทรม หรือถึงขั้นจะสูญสิ้นไปในไม่ช้า ความถูกต้องหรือคิดได้ทันกาลน่าจะเป็นทางรอด เรื่องที่แต่งด้วยกลวิธีอุปมาที่ทัศน์ (allegory) อย่างกลางทะเลลึก (2546) ของประชาคม ลุนาชัย ที่แสดงหายนะของคนเรือประมงทั้งลำ ก็คือนิทานสมัยใหม่ที่เผยความจริง ตามวาทะ ปราชญ์อย่าง ม.จ.สิทธิพร กฤดากร ที่ว่า “เงินทองเป็นมายา ข้าวปลาเป็นของจริง” โดยขยายออกเป็นเรื่องแนวธรรมชาตินิยมอย่างมีรสชาติ

2.2 การปรับใช้ระบบคิดในมรดกทางวัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาตะวันออก^๑

หากตั้งต้นจากภาวะการณ์ในห้วงบริโภคนิยม

โหมกระหน่ำ เห็นได้ถึงความประจักษ์ในคุณค่าของพุทธธรรม หรือพุทธปรัชญา ได้ปรากฏชัดในงานทุกประเภท นอกเหนือจากกวีนิพนธ์ซึ่งมีอังคาร กัลยาณพงศ์ เป็นหัวขบวนมาก่อนทศวรรษ 2520 จนถึงแรคำ ประโดยคำ และโชคชัย บัณฑิต ในส่วนของนวนิยายชาติ กอบจิตติ ได้หันเหจากความเป็นขบถต่อแนวคิดพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน มาสู่การชี้ทางรอดทางจิตวิญญาณตามหลักไตรลักษณ์ใน นวนิยายเรื่องเวลา (พิมพ์ครั้งแรก 2536) จนถึงวิมล ไทรนันทวล ซึ่งพยายามกอบกู้ความเป็นมนุษย์ให้ฟื้นคืนจากความหลงใหลในอำนาจวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในอมตะ (พิมพ์ครั้งแรก 2543) ในแง่นี้ การโน้มน้าวให้คิดอย่างองค์รวม และเจาะลึกลงไปกว่าระดับเปลือกของข้อสมมุติทางวัฒนธรรม โดยประมวลความรู้จากหลายศาสตร์ของวินทร์ เลียววาริณ ในรวมเรื่องสั้นชุดสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน (2542) ก็บ่งบอกความพยายามปลดปล่อยอุปาทานของสังคมเพื่อเข้าถึงธรรมอันจักนำมาซึ่งความผาสุกของบุคคลและสังคมได้อย่างแท้จริงแม้แต่ภาพยนตร์เรื่อง “นางนาก” (2542) ผลงานของนนทรีย์ นิมิบุตร ที่ก้าวทิ้งระหว่างการหลอกลอนประทุษร้ายของผี กับความรักมั่นต่อสามี ก็ยังเห็นว่าการ “ทำราบ” วิญญาณชั่วร้ายสำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยเมตตาของพระภิกษุ ผู้ให้ ความหวังต่อวิญญาณนางนากว่าการบำเพ็ญบุญเพื่อเรียนรู้ต่อเบื้องหน้าชาติภพหน้า จะนำพาให้สมปรารถนา นั่นคือ ทางออกบนพื้นฐานของพุทธธรรมนั่นเอง

ในภาวะวิกฤตทางวัฒนธรรมของยุคใหม่ความสำคัญของศาสนาในฐานะหลักคิดจะเกิดขึ้นได้อย่างไรนั้น น่าพิเนจศึกษาเป็นอย่างยิ่ง มีปัญหาอันชวนวิตกว่า บริโภคนิยมเผยแพร่นำได้เมื่อทำหน้าที่แทนศาสนา ในแง่ที่ “สนองความต้องการส่วนลึกของมนุษย์ที่ปรารถนาจะมีตัวตนที่ดีกว่าเดิม” และยังชัดเจน “ความรู้สึกพร้อมคับข้องใจ” เพราะสามารถถมช่องว่างของความจริงกับความฝัน (พระไพศาล วิสาโล, 2543-2544, 55) การต่อสู้กับบริโภค

^๑ผู้วิจัยเห็นด้วยกับยุค ศรีอารีระ (2548) ที่เห็นว่าภูมิปัญญาตะวันออก ซึ่งประกอบด้วยฐานคิดแบบเต๋า พุทธ และขงจื้อ ซึ่งปรากฏในวัฒนธรรมชุมชน อาจนำมาในการวิจัยธรรมชาติและระบบสังคมได้ดี

นิยมด้วยหลักคิดในพุทธศาสนา ย่อมต้องประกอบด้วย ความเข้าใจอำนาจบริโภคนิยมในระดับที่ลึกซึ้งเช่นนี้ด้วย คือ ต้องรณรงค์ความคิดในระดับปรัชญาอย่างถึงแก่น แน่นนอนว่าผู้รับสารจำต้องมีทุนทางวัฒนธรรมไม่ห่างไกลจากผู้สร้างจนเกินไป

ในส่วนผู้สร้างงาน ไม่ปรากฏว่ามี การโต้แย้งหรือ ล้มล้างพุทธปรัชญา ตรงกันข้ามกลับพยายามสื่อสารให้ ทบทวนว่าหายนภัยย่อมอยู่ไม่ไกล หากมวลมนุษย์ยังหลง ติดอยู่ในบ่วงโลภภัยสุข ซึ่งเร่งการทำลายล้างโลกธรรมชาติ และโลกวัฒนธรรมไปพร้อมกัน ทั้งนี้จะเป็นข้อพิสูจน์ว่า นักเขียนผู้เป็นส่วนหนึ่งของนักคิดได้พยายามตรวจสอบ หลักการทางความคิดในปรัชญาทางศาสนาของตนอย่าง แน่ใจแล้ว มิใช่เพียงหยิบฉวยเอา มาประดับไว้ใน “ยามไว้ เต็ดดอกหญ้า แซมผม” ยิ่งมีการศึกษาวิทยาการหลาย แขนงรวมทั้งวิทยาศาสตร์จนเห็นองค์รวมของจักรวาล ก็ยิ่งประจักษ์ในไตรลักษณ์และความเป็นมาของสิ่ง สมมุติชัดเจนขึ้น

ผู้วิจัยใครจะเสนอข้อสรุปว่าสังคมไทยมีทุน วัฒนธรรมที่สำคัญคืองานสร้างสรรค์ทางศิลปะวรรณคดี ซึ่งมีนัยทางปรัชญาอย่างลึกซึ้งมาแล้ว ในธรรมชาติของ ศิลปกรรมซึ่งไม่อาจละเว้นเนื้อหาทางอารมณ์ได้ วรรณคดี ไทยสมัยก่อนได้อาศัยเนื้อหาทางอารมณ์เป็นพลังเร้า ความคิดได้ลึกซึ้งถึงระดับปรัชญามาแล้ว⁷ ความสัมพันธ์ อย่างแน่นแฟ้นของวรรณคดีกับปรัชญาจึงเป็นเหตุให้ กล่าวได้ว่า ศิลปะวรรณคดีเป็นแหล่งความรู้ที่แท้จริง และ “การที่กรอบความคิดของโลกสมัยใหม่ไม่มีที่ว่าง ให้ศิลปะในฐานะแหล่งความรู้ที่แท้จริง [ก็เท่ากับ] ทำให้ ความจริงที่อาจเปิดเผยด้วยศิลปะเท่านั้นต้องสูญสลายไป จากพรมแดนของการรับรู้ของคนสมัยใหม่อย่างน่า เสียหาย” (โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์, 2536, 3) สิ่งที่น่าคิดก็คือ ความเข้าใจว่าศิลปะวรรณคดีเป็นแหล่งความรู้เช่นนี้มีอยู่ อย่างแน่นแฟ้นในระบบโลกทัศน์ของกวีไทยสมัยก่อน

และยังสืบต่อมาจนถึงผู้สร้างงานศิลปะในสมัยปัจจุบัน แต่ อาจจะมีช่องว่างในการสื่อสาร ดังที่มีข้อสังเกตว่าคนรุ่น ใหม่อ่านหนังสือไม่แตก

ในเมื่อศิลปะวรรณคดีมีเนื้อหาเชิงอารมณ์ ให้ข้อมูลเชิงอารมณ์ และเป็นนาฏกรรมที่ต่างจากการ สื่อสารในแบบอื่น มีความเห็นว่า “การที่วรรณคดีมีลักษณะ ทางวรรณศิลป์และการประสานกลมกลืนระหว่างรูปแบบ และเนื้อหา นั้น ทำให้ผลของวรรณคดีที่มีต่อผู้อ่านเป็นผล ที่จะต้องได้จากวรรณคดีเท่านั้น” (โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์, 2536, 5) อาจเป็นเพราะความประณีตพิถีพิถันของการ ประกอบวัสดุในงานกวีนิพนธ์มีเด่นชัดกว่าบทประพันธ์ ประเภทอื่นและเชื่อมโยงกับการสื่อความหมาย การอ่าน กวีนิพนธ์จึงกลายเป็นสิ่งยากสำหรับเยาวชนรุ่นใหม่และ คนทั่วไป อย่างไรก็ตาม “ความยาก” อย่างจริงจังของงาน ประเภทอื่น ดังเห็นในเรื่องสั้นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในชุด **แผ่นดินอื่น** ของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ (2539) และชุด **สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน** ของ วินทร์ เลียววาริณ หรือเรื่อง สั้นหลายเรื่องของ เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ และมาโนช พรหม ลิงห์ เป็นต้น ก็เป็นเครื่อง “วัดใจ” ผู้ปรารถนาจะร่วมรู้สึก ร่วมคิดไปกับผู้สร้างงานว่าจะตลอดรอดฝั่งเพียงใด กับสิ่ง ที่ต้องเอาจริงเอาจัง แม้บางงานอยู่ในรูปที่เล่นที่จริง เช่น **ความน่าจะเป็น** (2545) ของปราบดา หยุ่น และ **โลกของจอม** (2545) ของทินกร หุตางกูร

ในยุคโลกาภิวัตน์ที่เทคโนโลยีก้าวไกล การหวน กลับมาสู่ปรัชญามนุษยนิยมตะวันออก (ซึ่งมีจุดเด่นที่สุด ที่ความรู้ในการดำรงอยู่ของชีวิตอย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ) ของผู้สร้างวรรณศิลป์ น่าจะเป็นเพราะปรัชญาดังกล่าว สนองสำนักขบถ คือ ให้ความมั่นใจต่อความลุ่มลึกทาง ปัญญาที่จะต่อต้านการครอบงำของวัตถุที่บั่นทอนคุณค่า ของชีวิต แนวคิดมนุษยนิยมที่เห็นมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของ ธรรมชาติ ย่อมไร้พลังหากปราศจากความชัดเจนว่า ธรรมชาติด้านบวกและลบของมนุษย์เป็นเช่นไร ในความ

⁷ ดังเห็นได้จากมหชาติฉบับต่างๆ และ พระลอลิลิต เป็นต้น แม้แต่เรื่องประโลมโลกอย่าง **พระอภัยมณี** ก็ยังให้ความเข้าใจว่าจุดอ่อนของมนุษย์ อยู่ที่ถูกเราให้หลงอยู่ใน “เล่ห์กลโลกาห่าประการ คือรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส สารพัดลุ่มหลงในสงสาร “และความรู้ธรรมชาติมนุษย์ในส่วน นี้ อาจแปรเป็นผลดีร้ายตามคุณธรรมที่กำกับพฤติกรรมของบุคคล

คิดของปัญญาชนทางพุทธศาสนามีข้อชี้แนะว่าการสู้กับทุน ต้อง “มองเห็นธรรมชาติอันลึกซึ้งของมนุษย์ ว่ามีศักยภาพที่จะเป็นอิสระจากวัตถุ เข้าถึงอิสรภาพทางจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นอิสรภาพที่ประเสริฐสุด” (พระไพศาล วิสาโล, 2543-2544, 56) โดยนัยนี้ศิลปะวรรณคดีย่อมให้ความมั่นใจแก่ผู้สร้างและผู้รับได้ว่า จะเป็นปัจจัยแก่สร้างสรรค์หนทางเพื่อนำสังคมไปสู่การพัฒนาศักยภาพที่บุคคลจะเข้าถึงอิสรภาพทางจิตวิญญาณได้ด้วยตนเอง หนทางเช่นนี้ นักเขียนร่วมสมัยของเราบางคนเชื่อว่า เริ่มต้นที่การศึกษาตัวเอง ซึ่งเท่ากับศึกษาโลก การศึกษาดังกล่าวมีจุดหมายเพื่อจะ “ลบสิ่งปฏิกายย่อยต่างๆ ที่เกิดจากความไม่รู้ และไม่ถูกต้องของคนออกไปทั้งหมด” โดยหวังว่าจะส่งผลให้ไปถึง “จุดที่ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้คือสิ่งเดียวกัน และไม่อาจแยกจากกันได้เลย” (นิคม รายยวา, 2547, 756)

ชีวิตที่รวมเป็นหนึ่งกับโลกธรรมชาติย่อมเป็นชีวิตที่พ้นจาก “ความไม่รู้” หรือวิชานั่นเอง การศึกษาตรวจสอบตัวเองกับการ “ลับแวตตา” เพื่อเรียนรู้โลกด้วยปรัชญาญาณ อาจมาบรรจบกันบนเส้นทางนี้ ไม่ต่างจากที่อังคาร กัลยาณพงศ์ กล่าวไว้ใน “ตื่นเถิดโลกมนุษย์” (ในปณิธานกวี, พิมพ์ครั้งแรก 2529) ว่า

อิสระใจตั้งฝั่งฟ้า	จักรวาล
ขังแก่นอนันตกาล	เก่าไว้
เก็บสรรพพลังแก่นสาร	วิเศษใหม่
มามุ่งนฤมิตได้	ขึ้นหล้าเกษมสมัย

เมื่อมาถึงยุคสมัยแห่งการปลดปล่อยจิตวิญญาณจากวัตถุ ก็มีความเปลี่ยนแปลงทางเนื้อหาในงานประเภทเรื่องสั้น ซึ่งเคยเป็นประเภทงานที่ทรงพลังในการตั้งคำถามต่อค่านิยมทางสังคมในยุควรรณกรรมเพื่อชีวิต ในเรื่องสั้น “รากเหง้า” (2534) ของ สุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ การตรวจสอบตัวเองเป็นที่มาของการตั้งคำถามของตัวเอง ในขณะที่ค้นหา รากเหง้าของวงศ์ตระกูลที่กลับแปรเป็นการค้นหา รากเหง้าของจิตวิญญาณของมนุษย์ทุกผู้ทุกนาม คำถามที่ว่า “ด้วยจิตใจเช่นไรหนอ เราจึงต่างพร้อมใจกันเป็นยอดที่เสียด

สูง สวนทางกับรากผู้ให้ชีวิต ซึ่งมีแต่จะเหยียดหยั่งแทง ลึกลงไปในเนื้อดิน” (เน้นโดยผู้วิจัย) ก็คือการวิพากษ์ด้วยสำนึกขบถต่อความเจริญแผนใหม่อันบ้าคลั่ง ภายหลังที่พบเห็นการทำลายป่าจนวินาศเพื่อกิจการสวนปาล์ม โดยที่เจ้าของกิจการนั้น มีใช้คนพื้นถิ่น และมีลูกชายถูกยิงตายด้วยปืนไปหยก ๆ (ด้วยกรณีใด ผู้เล่าทิ้งไว้ให้คิดว่าน่าจะไม่ต่างจากที่เราพบอยู่ดาษดื่น ไม่ว่าจะเป็เพราะผลประโยชน์ทางธุรกิจ หรือความโกรธแค้นที่ต้องใช้ความรุนแรงแก้ปัญหา)

ในยุคเทคโนโลยีไร้พรมแดน นักเขียนและกวีไทยร่วมสมัยไม่น้อยทีเดียว ตั้งคำถามด้วยความเจ็บช้ำเมื่อประจักษ์ความผิดพลาดของตนและผู้อื่น คำตอบทางจิตวิญญาณ จึงไม่ได้มาจากการท่องบ่นคัมภีร์ทางศาสนา แต่ค้นพบด้วยการเรียนรู้ว่าจิตใจเป็นทั้งที่มาแห่งความหลงผิดและการประจักษ์ ความล้าลึกในจิตใจเป็นสิ่งที่ผู้สร้างวรรณศิลป์ของเราเฝ้าครุ่นคิดและนำเสนอออกมาอย่างต่อเนื่อง ดังที่นิคม รายยวาผู้นำเสนอนวนิยายเชิงปรัชญาในช่วงต้นของทศวรรษ 2520 ได้ยืนยันว่า

งานที่เขียนจากการศึกษาและตรวจสอบตนเอง เพื่อให้เกิดความเข้าใจและรับรู้ สามารถมองเห็นความจริงของคนได้นี้ เปรียบเสมือนเป็นทางออกที่กว้างใหญ่สำหรับการเดินทางที่อิสระเสรี และเข้าอกเข้าใจซึ่งกันและกัน รู้จักคน รู้จักโลก รู้จักเลือกที่จะเอาสิ่งถูกต้องออกมาใช้จนเกิดผลเสีย ซึ่งบางครั้งเคยเกิดความสับสนในข้อนี้ ทำให้มีการก่อปัญหาเพื่อแก้ปัญหา และพึงถนงเพื่อให้เกิดหนทาง (2547, 756) (เน้นในบทความนี้)

คล้ายว่านิคม รายยวา จะได้กล่าวท้วงติงผู้พยายามแก้ปัญหาแต่มิได้ศึกษาตัวตนของมนุษย์จึงกลายเป็นก่อปัญหา ผู้ที่ศึกษาตรวจสอบตนเองจน “เห็นความจริงของคน” เพื่อเป็นทางออกในความเห็นนี้ก็คือผู้เปิดทางสำหรับความรู้อันสำคัญ สอดคล้องกับระบบความรู้ในสังคมไทย ซึ่งกล่าวได้ว่าความรู้กับความเห็นไม่แยกออกจากกัน

นอกจากนี้สังคมไทยแต่ก่อนมา ยกย่องเฉพาะความรู้ที่อยู่บนรากฐานโลกทัศน์ทางธรรม หรือโลกุตรธรรมเท่านั้น (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2547, 33) ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าวัฒนธรรมหลวง ถึงแม้ว่าชนบทได้แปรสภาพเป็นดินแดนแห่งการชวชชิงทรัพย์สิน แต่นักเขียนยังหวังว่าคุณธรรมแห่งความเมตตาและการให้อภัยยังหลงเหลืออยู่เพื่อรักษา "เป้าหมาย" ในชีวิตไว้ ดังเช่น ไนลิก (2543) นวนิยายของจำลอง ฝั่งชลจิตร แสดงความขัดแย้งในใจของตัวเอกที่ถูกมโนธรรมสำนึกบงกชให้ช่วยผู้บาดเจ็บซึ่งเป็นคนที่ลอบฆาตโยนปลาซึ่งตนแทงเบ็ดไว้ขณะที่เขาเองก็ได้รับบาดเจ็บในข้อความว่า

... 'ต้องเป็นเราคนเดียวด้วยหรือ...เป็นเราคนเดียวที่เฝ้าอาจเพิกเฉยกับเสียงร้องคนอื่น...แม้ว่าเราจะเจ็บอยู่ก็ตามที่ เราต้องทนเจ็บไปช่วยคนที่บางที่อาจจะเจ็บน้อยกว่าเราก็ได้ เลวร้ายกว่าเราก็ได้'

แต่พงศ์ทวนคิดขึ้นมา เขาเคยคิดเรื่องดี ๆ เคยปรารถนาดีต่อคนอื่น ๆ ต่อหน้าความเจ็บปวดเพียงเล็กน้อย เขาจะโยนทิ้งความคิดดี ๆ ไปง่าย ๆ เหมือนโยนคันเบ็ดหักไปอย่างนั้นหรือ แม้นคนที่เขากำลังล่อน้ำลุยโคลนเข้าไปหาจะเป็นคนที่เคยขโมยปลา...เขาก็ไม่อาจเดินหนีไปได้ 'อย่างน้อย ๆ มันก็เคยเป็นเป้าหมายในชีวิตของเราไม่ใช่หรือ?'

ภายหลังการช่วยชีวิตคนแปลกหน้าที่เข้ามาขโมยปลาของเขาเอง ตัวเอกซึ่งเป็นนักข่าวตงงานจากเมืองหลวงก็ไปพบคนรักซึ่งบอกเลิกความสัมพันธ์เหมือนเป็นเรื่องปกติธรรมดา สิ่งที่น่าทึ่งในตอนจบเรื่อง กลับเป็นประเพณี "ให้ทานไฟ" ของเมืองนครศรีธรรมราช^๑ ซึ่งเขาลืมไปนานร่วมยี่สิบปี เป็นประเพณีที่บ่งบอกคุณค่าของการให้ในวิถีชีวิตชาวบ้านว่ายังเป็นความงามอย่างน่าประทับใจ

ใจและชวนคิดว่าเป้าหมายในชีวิตของเรา คือ การให้ความปรารถนาดี รวมทั้งการให้อภัยด้วยใช่หรือไม่

กล่าวได้ว่ารากวัฒนธรรมชนบท อันเคยแข็งแกร่ง ได้หล่อหลอมความตระหนี่ใน จิตวิญญาณของผู้คนมาอย่างยาวนาน ในกวีนิพนธ์ของกวีลูกชานาอย่างไพโรจน์ ขาวงาม (2548, 76) มีวาทะที่ชวนคิดในคำสอนของหญิงชานา ขอให้ลูกชาย "พลีชีวิตเพื่อถักและทอไท" โดยไม่ไยดีต่อเงินตรา นั่นคือ สอนให้อดทนผจญสิ่งที่ทำลายอิสรภาพด้วยการอุทิศร่างกายแรงใจในชีวิตขณะที่สร้างงานให้เห็นประจักษ์ เป็นการสอนด้วยการงานในความหมายที่ว่า "การงานคือการปฏิบัติธรรม" ในวิถีชีวิตใช่หรือไม่ ในความทุกข์ยากของชาวบ้านจึงย่อมมีความงามของชีวิต "ตำนาน" อันสวยงามในความโศกแห่งชีวิตของคนบ้านนอก เช่น ชีวิตยาผู้แข็งแกร่งในความเรียงเสียงเดินของหัวใจ (2537) ของวัฒน์ วรรณยางกูร ให้ความรู้อันยิ่งใหญ่ ซึ่งชักนำให้ผู้รับสารออกเดินทางค้นหารากเหง้าทางจิตวิญญาณด้วยตนเอง ถึงแม้ว่าต้องเผชิญความสับสนทางคุณค่า ดังที่บุคคลจำต้องพบว่าในโลกแห่งการไล่ล่าทุกวันนี้ ผู้จะอยู่รอดได้ "ต้องเปลี่ยนรากฐานความคิดทั้งหมดอย่างสิ้นเชิง" คือละจากความสมถะเรียบง่ายและสันติ มาเป็นการเข่นฆ่าอย่างที่ปลาบึกคิดชั่วขณะหนึ่งใน "วิวัฒนาการของปลาบึก" (เขียน 2532) ในชุดด้วยศรัทธาฉันจึงเป็นอยู่ ของชัชวรินทร์ ไชยวัฒน์ (2537) ในเงื่อนไขเช่นนี้ผู้คนก็เห็นจะต้องไตร่ตรองใคร่ครวญว่าที่สุดแล้วการเลือกวิถีชีวิตเพื่อชีวิตอื่น ๆ ที่มารุมแทะโดยหวังผลเป็นวิวัฒนาการแห่ง "ประติมากรรมชิ้นใหม่" ของพระเจ้าเป็นเจ้า" จักเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากปราศจากการคงคุณธรรมของชีวิตไว้อย่างมั่นคงด้วย "ศรัทธา...ต่อวิถีชีวิตของตัวเอง...และต่อพระเจ้า"

แน่นอนว่าศรัทธาบนพื้นฐานของความมั่นใจในคุณธรรมผดแผกจากศรัทธาที่ปราศจากปรีชาญาณ ความมั่งงายด้วยแรงเสริมของอำนาจเงินตราในโลกสมัยใหม่

^๑ประเพณี "ให้ทานไฟ" เป็นประเพณีเก่าแก่ในช่วงเดือนอ้าย แต่เดิมชาวบ้านพากันมาทอไฟติดเตาทำขนมที่ลานวัดในยาม "ปลายฝนต้นแล้ง" เพราะกลัวพระ(ภิกษุสงฆ์) จะหนาวเย็น พร้อมกันนั้นชาวบ้านก็จะได้น้ำอุ่น อิมท้อง และได้พบปะสังสรรค์กันด้วย ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นมหาธีรธรรมที่ตงเตาที่วัดแล้วถวายพระ

เลวร้ายกว่าความเชื่อผีสามเทวดา และทำลายระบบคุณธรรมที่ชีวิตกลมกลืนกับธรรมชาติ กวีจึงวิพากษ์ พระและวัดที่เอ่ยอ้างปาฏิหาริย์เพื่อการขายว่าเป็นผู้กล่าวเท็จไม่ต่างจากแม่ค้าและคนเล่นกล (“กล” ของศักดิ์สิทธิ์มีสมสืบ ในมือนั้นสีขาว) ส่วนการทำลายป่าพันธุ์อย่างง่ายตายจนนางไม้เตลิดไปขายตัว (“นางไม้” ในเล่มเดียวกัน) ก็แสดงว่าการสูญเสียศรัทธาซึ่งเคยมีในคุณธรรมอย่างชาวบ้านเป็นความเลื่อมอย่างน่าใจหาย

ในที่สุดแล้วมนุษย์ทำลายศักดิ์ศรีของตนด้วยการสยบยอมต่ออำนาจภายนอกอันเลวร้ายและแปลกปลอมต่อชีวิต แม้กระนั้นโลกยังเป็นแดนแห่งการศึกษาเรียนรู้และสร้างสรรค์ ซึ่งจะกอบกู้ศักดิ์ศรีมนุษย์และจรโลงความดีงามให้ดำรงอยู่ได้ การศึกษาเรียนรู้ที่เป็นสิทธิและหน้าที่ของทุกชีวิต ดังที่ แรค้า ประโยคคำ (2541, 17) แสดงทัศนะต่อทารกว่า เป็นผู้สืบต่อการเรียนรู้ของตนเอง ขณะที่ต่อสู้กับความไร้เดียงสาข้ามชาติภพมาจนถึงปัจจุบันชาติ เท่ากับปฏิเสธวิธีมองว่าเด็กเหมือนผ้าขาวและมีแต่คอยรับการแต่งแต้มจากผู้อื่น ดังข้อความใน “สุขุม สุขนครชาติ”

ไอ้ละมุนเจ้าบุญตามาจากไหน พรากสวรรค์
ชั้นใดมาให้ถนอม
พลัดดาวดวงดวงใจมาให้ดอม มาสู่อ้อมอก
โลกตามโชคชะตา
ไอ้ว่าเจ้าเหมือนกับไม่รู้ ว่าจะต้องเติบโต
สู้แสงหา
หากที่จริงคล้ายเจ้ารู้เจ้าสู้มา คือสู้ความไร้
เดียงสามาทุกวัน

2.3 ปัจจุบันของอดีต : สหบท หรือการสืบสานทางวัฒนธรรม

ในเมื่อวรรณกรรมเป็นวัฒนธรรม เพราะเป็นงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ ผู้สร้างงานร่วมสมัยของไทยมีความสำนึกกว้างวรรณศิลป์เป็นผลิตผลของภูมิปัญญาและเห็นความจำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้ชีวิตและวัฒนธรรมไปพร้อมกัน ถึงแม้ว่าในยุคสมัยของความฉาบฉวยและฟุ้งทางความคิด ความคาดหวังของสาธารณชนต่อผู้สร้างงานดูเบาบาง แต่ก็เห็นได้ว่ากวีและนักประพันธ์เองตั้งความคาดหวังต่อตนเองอย่างเข้มข้นที่จะฝ่าฟันไปสู่ทางรอดเพื่อบอกแก่ ผู้อื่น ทั้งนี้ไม่เว้นผู้แต่งสารคดีซึ่งเห็นได้ว่าเลือกสรรเจาะลึกประเด็นด้วยความรับผิดชอบของความเป็นสมาชิกในสังคม แม้แต่ผู้สร้างภาพยนตร์แนว “ศิลปะ” ที่ขายในประเทศได้ยากก็ดูคล้ายจะยอมรับแต่กลอง ทั่งๆ ที่เสียงขาดทุนเองง่ายๆ

ความแข็งแกร่งของวัฒนธรรมไทย (หรือวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่อย่างมีพลวัตในสังคมไทย) ปฏิเสธไม่ได้ว่าอยู่บนพื้นฐานของการศึกษาเรียนรู้ หรือเรียกว่าปัจจัยของต้นทุนทางวัฒนธรรม ทั้งการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของชาวบ้าน การอ่านวรรณคดีแบบฉบับ⁹ งานชิ้นเอกของยุคสมัย¹⁰ ตลอดจนการพบปะสังสรรค์กับผู้คน หรือแม้แต่การรับรู้ข่าวสารอันสับสนอลหม่านในชีวิตประจำวัน

กล่าวได้ว่าส่วนใหญ่ของงานร่วมสมัยในช่วงเวลาที่ศึกษาบอกความเป็น “ปัจจุบันของอดีต” แทบจะไม่มีเรื่องใดที่แสดงความคิดใหม่โดยสิ้นเชิง อดีตที่ปรากฏในปัจจุบันคืออดีตที่ผ่านการตรวจสอบว่ายังมีความหมายอยู่ในปัจจุบัน และอาจจะได้รับการให้ความหมายใหม่ สิ่งที่ใช้ตรวจสอบการนำเสนออดีต คือคุณค่าทางใจในการดำรงอยู่นอกบริบทต้นกำเนิดของความคิด ดังเช่นผู้สร้างงานท้าทายให้คิดว่า ชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติซึ่งตั้งอยู่บนฐานคุณธรรมของความสมถะพอเพียง เป็นสิ่งที่ต้องค้นหาและกอบกู้ให้กลับคืนมาให้ได้ ก่อนที่มนุษย์จะทำลายล้างทุกสิ่งแม้แต่มนุษยชาติ

⁹ อังคาร กัลยาณพงศ์ อ่านพระราชพิธีบรมราชาภิเษกให้แม่พิมพ์ แล้วถูกดูหมิ่นร้องไห้ในตอนทศกัณฐ์ล้ม (เล่าในการประชุม “80 ปี อังคาร กัลยาณพงศ์” ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร วันที่ 8 สิงหาคม 2550)
¹⁰ มนตรี ศรีรังค์ ให้สัมภาษณ์ว่าเริ่มงานเขียนหลังจากอ่านปีศาจและความรักของวัลยาของเสนีย์ เสาวพงศ์ (“กวีซีไรต์ขายไปเขียนไป ‘หมีเปิด’ มนตรี ศรีรังค์” ข่าวสด, 12 กันยายน 2550, 23)

(เรื่องสั้น “รากเหง้า” ในรากเหง้า (พิมพ์ครั้งแรก 2535) ของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ) หรือการประกาศว่าอุดมการณ์พระโพธิสัตว์นั้นเป็นหนทางของชีวิตและเป็นปณิธานของกวี (อังคาร กัลยาณพงศ์) สำเภาทอง ซึ่งแสดงอันสงส์แห่งการสละอุทิศตนของพระโพธิสัตว์ในกัณฑ์กุมารสำนวนเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นแรงบันดาลใจให้กวีมุ่งมั่นอุทิศผลงานกวี “โอยทาน” แก่จักรวาลในระหว่างการเสาะหา “คำทิพย์” ทางจิตวิญญาณให้แก่สำเภาวีชีวิตของตน ไม่ว่าจะวัตรปฏิบัติของชาวพุทธ (แต่ในนาม) จะเฉไฉไปอย่างไร ออกนอกกลุ่มนอกทางอย่างไร ยังไม่มีกวีใดประกาศสละวางความเชื่อในแก่นทางพุทธศาสนา

เมื่อเทียบกับที่อังคาร กัลยาณพงศ์ (2546, 9) เห็นโลกเป็น “ป่าช้าคุณธรรมความดี” ในความหมายว่าเป็นที่เก็บพิทักษ์รักษาความดีไว้ แผ่นดินจึงพึงเป็นที่เคารพบูชา มิใช่เหยียบย่ำ มนตรี ศรีรงค์ (2541, 18) ในบท “ปทุมรัตนขมา” (เลมตอกผืน ฤดูฝนที่แสนธรรมดา พิมพ์ครั้งแรก 2541) ได้แสดงความคารวะพระธรรมด้วยการกราบดินซึ่งเท่ากับ (มอบ) แต่พระนิพพาน อันตีความได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งในธรรมชาติในคำประพันธ์ว่า

ประณตกรบุชาธรรม ค้อมเกล้าล้งพลัน กราบ
ดินแต่พระนิพพาน

ไม่ว่าจะเรียกปรากฏการณ์นี้ว่า สหบทหรือสัมพันธ์ (intertextuality) การผลิตซ้ำทางความคิด หรือการสืบสานความคิดในรากทางวัฒนธรรม คงต้องกล่าวว่า ความคิดที่ยังมีชีวิตอยู่เสมอ เป็นความคิดที่ผ่านเครื่องกรองทางวิจารณ์ญาณ หรือการเลือกคัดทางปัญญาเพื่อตนและผู้อื่น นั่นเอง

3. โลกทัศน์กับพลังทางสุนทรีย์

เมื่อชีวิตพลังทางสุนทรีย์ด้วยความกลมกลืนของเนื้อหาทางความคิดและเนื้อหาทางอารมณ์กับรูปแบบ (หรือการประกอบวัสดุของบทประพันธ์) กล่าวได้ว่า ความเหมาะสมของรูปแบบ มีปฏิสัมพันธ์กับพลังของการสื่อ

ความหมาย ทั้งนี้ มิได้หมายความว่าความไพเราะหรือพลังดึงดูดใจของบทประพันธ์เกิดจากความถูกต้องเคร่งครัดตามกฎเกณฑ์การประพันธ์อย่างตายตัวเสมอไป แต่ประโยชน์ของกฎเกณฑ์การประพันธ์พิสูจน์ด้วยผลของการสื่อสาร หมายความว่าผู้สร้างงานต้องใช้ประโยชน์จากกฎเกณฑ์ที่มีอยู่แล้ว และ/หรือ สร้างกฎเกณฑ์จากการปรับใช้กฎเกณฑ์เดิม หรือสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นใหม่ ทั้งนี้ มิใช่เพื่อประโยชน์สูงสุดของการรักษากฎเกณฑ์หรือสถาปนากฎเกณฑ์เพื่อตัวของมันเอง

ข้อป่งชี้ว่า ผู้แต่งหรือผู้อ่านไม่อาจแยกพิจารณารูปแบบและเนื้อหาออกจากกันได้โดยสิ้นเชิง อยู่ที่ความเป็นไปไม่ได้ที่จะกล่าวว่า รูปแบบหรือเนื้อหาที่มีความงาม หรือมีคุณค่าได้โดยไม่ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า

...รูปแบบของวรรณคดีในความหมายที่ลึกซึ้งที่สุดก็คือสิ่งที่เหมาะสมที่สุดที่จะแสดงออกซึ่งโลกทัศน์ของผู้ประพันธ์ การประเมินคุณค่าของรูปแบบวรรณคดีก็มักจะเป็นการประเมินคุณค่าโลกทัศน์ไปด้วย (เจตนา นาควิริยะ, 2539, 213).

น่าสังเกตว่าการเล่นกับรูปแบบตามประเภทของงานเป็นสิ่งที่เกี่ยวพันกับความหมายไม่น้อย ผู้รับสารจึงจำเป็นต้องมีวิธีอ่านที่เหมาะสม ดังเห็นได้ว่าเรื่องสั้นชุด **ความน่าจะเป็น** (พิมพ์ครั้งแรก 2543) ของปราบดา หยุ่น เป็นงานที่จะใช้ระบบเหตุผลเข้าไปจับไม่ได้ เพราะผู้แต่งตั้งคำถามต่อวิธีคิดที่เป็นเหตุเป็นผลอย่างปลอมๆ ของคนทั่วไปนั่นเอง ดังจะยกข้อความตอนหนึ่งในเรื่อง “กรรมอุตุนิยมวิทยา” ซึ่งจะไม่ตีความไม่ได้

บรรยากาศรอบข้างเจียบสนิทเหมือนป่าช้า
ป่าช้าแห่งนี้มีสุสานเป็นตีกระฟ้า ภายในสุสานมี
ศพมนุษย์จำนวนนับล้าน ในจำนวนมนุษย์เหล่านั้น
ส่วนมากจะหลับ ส่วนน้อยจะตื่น และยัง
เป็นส่วนน้อยมากที่ได้สิ้นลมหายใจไปแล้วจริง
(2545, 112)

ข้อความสั้นๆ นี้เป็นฉากเวลากลางคืนก่อนเด็กเรื่องจบลงตอน “ฟ้าเริ่มสาง แสงอาทิตย์อ่อนๆ เริ่มแย้มขึ้นหลังสุสานคอนกรีต” (หน้า 123) คำบรรยายจากนี้ตอนเปิดเรื่องเรียงต่อจากคำบรรยายถึงอุบัติเหตุที่หญิงสาวผู้หนึ่งขับรถสองประตู “โซซัดโซเซเข้าหาเสาไฟฟ้าดินสะพานข้ามคลองกลางเมือง” จนเกิด “แรงปะทะขนาดประนีประนอมสร้างแรงกระเพื่อมภายในรถเล็กน้อย” (หน้า 112)

แทนที่จะกล่าวว่าหญิงสาวขับรถชนเสาไฟฟ้าข้อความข้างต้นเรียกความสนใจได้มากกว่า แต่คำบรรยายฉากทำได้มากกว่านั้น ดิกระฟ้าที่ตั้งอยู่ในป่าช้ากลางเมืองในที่ที่เกิดเหตุคือสุสาน ไม่แปลกที่สุสานต้องมีศพ แต่เป็นศพที่ยังมีลมหายใจ หมายความว่าคนในดิกระฟ้ากลางเมืองส่วนใหญ่ได้กลายเป็นศพทั้งๆ ที่ยังมีลมหายใจวาทะที่ถ่วงดึงระยะเวลาให้แก่การครุ่นคิด มีพลังมากกว่าพูดตามสำนวนจีนที่ว่า “ตายทั้งเป็น” ส่วนภาวะตายทั้งเป็นหมายถึงสิ่งใดเล่า และมีมูลเหตุมาอย่างไรนั้น ผู้อ่านต้องค้นหาต่อไป ที่เห็นได้ก็คือ “ศพมนุษย์นับล้าน” ในดิกระฟ้าบ่งบอกว่าดิกระฟ้านั้นมีมากมายในเมืองอันกว้างขวาง

อุบัติเหตุนี้ไม่ร้ายแรง เพียง“สร้างแรงกระเพื่อมภายในรถเล็กน้อย” ดังกล่าวแล้ว หลังจากนั้น หญิงสาวนั่งฟังวิทยุรายการเพลงตามคำขอที่ประกอบด้วยบทเพลงและบทสนทนาของนักจัดรายการกับผู้โทรศัพท์เข้ามาพูดคุยซึ่งล้วนแต่มีความทุกข์ ทั้งบทเพลงและคำพูดคำจาในบทสนทนาด้วนมีข้อความชื่นหูและชวนขัน เมื่อใกล้สว่างเธอก้าวลงจากรถ “มีรถตำรวจเพิ่งเข้ามาจอด” หญิงสาวรำพึงในใจขณะมองท้องฟ้าว่า “ไหนใครว่าฝนจะตก” (หน้า 123)

ข้อมูลเรื่องฝนมาจากไหน ถ้าไม่ใช่ในบทเพลงอันมุ่งให้กำลังใจว่าดวงอาทิตย์จะ “โผล่ออกมาจากหลังม่านฝน” (หน้า 114) ความรักของเรายิ่งใหญ่ “ฝนตกก็ตากฝนไปด้วยกัน โดยไม่ต้องกางร่ม” (หน้า 117) และ “ถึงฝน จะตกฟ้าจะร้อง สายฟ้าจะผ่าลงใกล้หรือไกลเพียงใด ฉันจะยังคงยืนหยัดต้านพายุ...” (หน้า 121)

ชื่อเรื่อง “กรมอุตุนิยมนิเวศวิทยา” ยิ่งบอกอารมณ์ขันเชิงเสียดสี เนื้อความอันเน้นย้ำลอกเลียนงานศิลปะ

แบบประชานิยม ฟังคล้ายจริงแต่ไม่จริง บทเพลงทำหน้าที่เพียงแย้งบทบาทของกรมอุตุนิยมนิเวศวิทยาเท่านั้น (แต่ก็ไม่ใช่) นี่อาจจะเป็นเหตุหนึ่งที่มีมนุษย์ยังมีลมหายใจได้กลายเป็นศพไปหลายล้านคนในเมืองนี้ เมืองจึงกลายเป็นป่าช้าไปพร้อม ๆ กัน เห็นจะต้องลงความเห็นตามข้อมูลในเรื่องว่าผู้คนเหล่านี้ตายจากความลึกซึ่งตายจากการแยกแยะและตายจากความรู้อัจฉริยะ

มีความหวังไยว่า นักเขียนรุ่นใหม่ค่อยแต่จะฉีกแนวเสียจนรูปแบบหรือเทคนิคเด่นเหนือเนื้อหา ดังที่สุชาติ สวัสดิ์ศรี อ้างถึงใน นฤมิตร สอดศุข (2539, 197) ว่า

...ในอนาคตงานเขียนเรื่องสั้นจะมุ่งไปที่ความจริงลวง และมุ่งเทคนิคในการนำเสนอมากกว่าเนื้อหาที่มาจากประสบการณ์ตรง ขณะที่เรื่องสั้นที่จะได้รับการจับตามองก็คือเรื่องสั้นที่สามารถผสมผสานเนื้อหาที่มีความลึกซึ่งควบคู่ไปกับเทคนิคการนำเสนอและภาษาที่ใช้กลมกลืนกัน

การเล่นกับรูปแบบอย่างเดียวเป็นสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ แนวโน้มการลดความน่าตื่นตันทันทางเทคนิคมาจากการคิดค้นที่ดูจะเปลืองแรง ดังเห็นได้ว่าเทคนิคอย่างหนึ่งมักจะใช้ได้ไม่กี่ครั้ง ยกตัวอย่าง “ชู” ของ วินทร์ เลียววาริณ (เล่ม **สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน**) แม้น่าทึ่งแต่ก็ใช้เพียงครั้งเดียว การเทียบเหตุการณ์ใน 2 ฉากที่เทียบคุณค่าของโสเภณีที่ให้ความจริงของชีวิต กับพระภิกษุที่เป็นญาติผู้พี่ของผู้เล่าเรื่อง โดยวางในกรอบขาวและดำใน “โลกีย์-นิพพาน” ของผู้แต่งคนเดียวกัน (เล่ม **อาเพศกำสรวล**) อาจใช้กลวิธีอื่นได้ไม่เฉียบเท่า แต่ก็ยังไม่มีผู้ดำเนินรอยตาม ปรากฏการณ์เช่นนี้ชวนคิดว่า ผู้แต่งใช้ความแปลกใหม่ดึงดูดผู้อ่านอยู่เสมอโดยขายความคิดเก่าใช้หรือไม่ การเล่นกับรูปแบบโดยแสดงให้เห็นได้ว่าสัมพันธ์กับเนื้อหาอย่างแท้จริงเป็นสิ่งท้าทายผู้แต่งพร้อมกับที่ผู้อ่านถูกท้าทายให้คิดก่อนที่จะรู้สึก หลายเรื่องคล้ายกับว่าผู้แต่งวางจุดเชื่อมโยงของความคิดไว้ให้แล้ว ถ้าถอด

รหัสได้ แต่บางครั้งผู้อ่านอาจรู้สึกว่าคุณกำกับมากเกินไป
ตั้งงานชุดสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน ไม่ค่อยมีผู้เห็นความ
จำเป็นที่จะต้องโยงเรื่องสั้นกับบทความที่อยู่หน้าหน้า

สิ่งที่พึงพิจารณาก็คือ ความแปลกใหม่ของกลวิธี
ไม่จำเป็นต้องบ่งชี้ว่าผู้สร้างงานจะใช้รูปแบบใหม่สอดคล้อง
คล้อยกับความลุ่มลึกของการเก็บรับและแยกแยะ
ประสบการณ์ได้เสมอไป ในแง่นี้ นวนิยายดูจะมีความ
เคลื่อนไหวทางการทดลองน้อยกว่า ยกเว้นไม่กี่เรื่อง เช่น
เวลา (2537) ของ ชชาติ กอบจิตติ และโลกของจอม
(2545) ของทินกร หุตางกูร แต่พลังความเข้มข้นของ
เวลา ดูจะจัดกว่าคำพิพากษา (2524) ที่มีลักษณะคล้าย
(เมล) ตรามามากกว่า หากไม่มีความคิดทางปรัชญาจุด
รั้งไว้ ส่วนโลกของจอม ซึ่งกล่าวได้ว่าฉีกแนวจากสมัย
ใหม่สู่หลังสมัยใหม่ มีจุดเด่นที่ความเป็น “สัจนิยมมายา”
ซึ่ง “เสนอเรื่องราวที่เป็นจริงผสมผสานกับเรื่องเหนือ
ธรรมชาติ” ให้คิดว่ามายากับข้อเท็จจริงไม่อาจแยก
จากกันอย่างเด็ดขาด และแฝงคำวิจารณ์สังคมการเมือง
ประวัติศาสตร์ ก็ยังไม่ละทิ้งการค้นหาความหมายของชีวิต
(พรวิภา วัชรินากุล, 2547, 122) การค้นพบว่า ความไม่มี
แก่นสารเป็นความจริงแท้ในนวนิยายนี้ (พรวิภา วัชริน
นากุล, 2547, 122; อ้างจาก นพวรรณ รวงทอง, 2543,
28 และ 41) ก็คือการย้ำพุทธปรัชญาข้อไตรลักษณ์ที่อาจ
เตือนสติความเจริญรุดหน้าที่เร่งแต่จะทำลายล้างนั่นเอง

บทประพันธ์หลายเรื่องย้อนกลับไปยึดเอาคุณธรรม
ของบุคคลเป็นคำตอบ ความพ่ายแพ้ต่ออำนาจสิ่งแวดล้อม
ของตัวละคร นอกจากจะชี้แสดงความรุนแรงของอำนาจ
ภายนอกก็ยังฟ้องความอ่อนแอภายใน ความพ่ายแพ้ของ
ตัวละครจึงไม่ใช่ความพ่ายแพ้ของผู้อ่าน บางครั้งนักเขียน
ได้ชี้ว่าโลกยังมีความหวังในเงื่อนไขที่บุคคลใช้กลมกลืนตาม
ต่อต้านสิ่งแวดล้อมที่ชั่วร้ายได้ ดังเห็นในนวนิยายของ
กฤษณา อโศกสิน โปต้น และศรีฟ้า ลดาวัลย์ หลายเรื่อง

ในช่วงที่สังคมไทยเดินทางมาถึงจุดที่นักคิดทางรัฐ
ศาสตร์ลงความเห็นได้ว่า เป็นการสิ้นสุดของยุคการต่อสู้
ทางอุดมการณ์ (สุรชาติ บำรุงสุข, 2550, 37) งานเขียน
และศิลปกรรมแขนงอื่นซึ่งมีเนื้อหาทางการเมืองดูขบเซา

ลงมาก นวนิยายของวินทร์ เลียววาริณ เรื่องประชา
ธิปไตยบนเส้นขนาน (พิมพ์ครั้งแรก 2537) ซึ่งผู้แต่ง
พยายามวางตัวเป็นกลาง ดูจะเป็นงานที่ด้อยกว่าผลงาน
ประเภทเรื่องสั้นของเขา ด้วยเหตุที่พยายามแทรก
ความคิดทางปรัชญา ซึ่งไม่ค่อยเข้ากับการต่อสู้ทาง
การเมืองที่อิงกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์โดยขาด
การตรวจสอบอย่างเพียงพอ กวีนิพนธ์เพื่อชีวิตชั้นล่าสุด
เห็นจะได้แก่ “ฝนแรก” ของ จิระนันท์ พิตรปรีชา ในปี 2535
ซึ่งอุดมการณ์ประชาธิปไตย ยังหนักแน่นพอที่กวีจะเชื่อว่า
“เลือดสัจจะสืบสาย ความตายจะปลุกคน วิญญาณจะทานทน
พิทักษ์เกิดประชาธรรม”

ความเข้มข้นโดยธรรมชาติของกวีนิพนธ์ อาจจะ
เป็นข้อได้เปรียบ ในแง่ที่กวีไม่ต้องดิ้นรนเสาะหาความ
แปลกใหม่ทางรูปแบบ เนื่องจากน้ำหนักของการสื่อสาร
ยังอยู่ที่การจัดองค์ประกอบเสียงและความหมาย โดยใช้
ประโยชน์จากกรอบความประสานของเสียง ทั้งตามแบบ
แผนเดิม และอาจดัดแปลงคิดขึ้นใหม่ น่าสังเกตว่ากวี
หลายคน ผลิตงานจากการค้นหาความหมายในประสบ
การณ์การเดินทางร่อนเร่อย่างเปล่าเปลี่ยวจนสั่งสม
ความรู้สึกและสื่อความหมายทางปรัชญาได้อย่างกลมกลืน
กับรูปแบบ และมีลีลาเฉพาะบุคคล

ถึงแม้ว่าการเข้าถึงข่าวสารข้อมูลที่เคลื่อนไหว
อย่างรวดเร็ว ก็กระทำได้ง่ายและรวดเร็วเช่นเดียวกัน
ความรวดเร็วก็อาจเป็นภัยต่อการถ่วงรอนด้วย ดังที่
นักเขียนผู้หนึ่งกล่าวว่าโลกที่อยู่แวดล้อมโลกของการ
สื่อสารอาจถูกละเลยและหลงลืมเพราะผู้คนมองไม่เห็นว่ามี
ข้อมูล “เสนอตัวอยู่อย่างหลอกล่อ ดิบเถื่อนและไร้
ระเบียบ” ในโลกปัจจุบัน ปัญหาของนักเขียนจึงไม่ได้
อยู่ที่ขาดแคลนวัตถุดิบ “หากอยู่ตรงที่ได้ใช้สายตาดูอย่างผู้
แสวงหาความหมายหรือไม่” (เดือนวาด พิมวนา, 2546, 6-9)

4. ลงท้าย

ความทุ่มเทในการงานของผู้สร้างศิลปะเป็นสิ่ง
ท้าทายให้คณะผู้วิจัยต้องพยายามทำงานให้ลุล่วง เพื่อ
อย่างน้อยความอดุตาหะของการศึกษาในหมู่ผู้รับอาจ
จะเป็นหลักประกันว่าเรายังเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาใน
ยุคของเรา จะเป็นคุณค่าซึ่งสัมพันธ์กับโลกและชีวิตอย่าง

ลุ่มลึกเพียงใด แม้อยู่ในระดับที่ต่างกันไป อาจจะเปิดทาง
สู่การค้นพบสัจจะ หรือมายาคติ ก็แล้วแต่ ย่อมเป็นสิ่ง
ถกเถียงกันได้ให้หมิวทฤษฎีและกัลยาณมิตร

หากจะมีคำถามว่าทำไมต้องมีวรรณกรรมในยุค
ของเรา คำตอบหนึ่งน่าจะเป็คำถามย้อนกลับว่า สิ่งใด
เล่าจะทดแทนวรรณกรรมได้ในการเผยความรู้สึกส่วนลึก
ของผู้คน มีสักก็สิ่งที่มีมนุษย์สร้างสรรค์ได้ จะสามารถ
สานสายใยแห่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และมนุษย์
กับธรรมชาติไปจนถึงจักรวาลได้อย่างทำให้พิเนิจพิจารณา
ได้เหนือกว่าวรรณกรรม นับแต่ลาว คำหอม ตั้งปณิธาน
ว่า จะใช้งานเขียนชุดฟ้าปกั้นเรียกขานมโนธรรมของชาว
เมือง และกระตุ้นหมูปัญญาชนให้คิดว่าจำเป็นต้องทำอะไร
สักอย่างเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม แม้ถูกติติงว่ายังไม่ได้
ชี้ทางออก อย่างไรก็ตามการปรับเปลี่ยนในระดับปัจเจก
บุคคล ก็เป็นสิ่งจำเป็นไม่น้อยไปกว่ากัน งานที่ผู้วิจัยศึกษา
มาในภาพรวม พอจะยืนยันได้ว่ายังมีผู้อสาสาสืบทอด
ภารกิจด้วยความเชื่อว่า มโนธรรมยังมีอยู่จริง และเป็นสิ่ง
ที่หวังได้ว่าอย่างน้อยจะสร้างความเข้าใจและความเห็นใจ
ระหว่างมวลมนุษย์ซึ่งไม่ควรกลายเป็นศพท้งๆ ที่ยังมีลม
หายใจ ผู้สร้างงานเหล่านี้เป็นคนส่วนน้อยของสังคมก็จริง
แต่ไม่น้อยในเชิงคุณภาพ และยังไม่มืผู้ใดกล้าพอใจว่า
ผลงานของตนมาสู่จุดสูงสุดแล้ว

ในเมื่อมโนธรรมเป็นสิ่งที่ชีวิตเสียดแทงของหัวใจ
ใญ่ณผู้คนจึงจะยอมปล่อยให้ตน หุนหวกและทำลายดวงตา
ของตนเสีย ควรหรือที่อุดมการณ์พระโพธิสัตว์จะถูกแทน
ที่ด้วยอุดมการณ์ชุก ตักดิ์ศรีและเกียรติยศที่สูยันได้รับ
การปลุกฝังในผีเสื้อและดอกไม้ (2521) คุณธรรมที่คุณ
คำอ้าย วันเฉลิม และกำพล เป็นต้น ได้รับการปลุกฝัง
จะถือว่าเป็นสิ่งสมมุติที่ไร้แก่นสารที่เดียวหรือ พอจะแน่ใจ
ได้หรือไม่ว่า ความคิดอ่านและมโนธรรมในยุคของเราย่อม
รุ่งเรืองไม่แพ้ในยุคอื่น ผู้สร้างงานได้ฝากความหวังกับคน
ส่วนใหญ่ที่จะเปล่งคำขานรับเสียงแห่งมโนธรรมในโลก
สมมุติที่ประสานร้อยกับโลกแห่งความจริงอันหมุนเวียน
ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. (2539). *สะพานขาด*. กรุงเทพฯ: นาคกร.
_____. (2544). "เปิดประตูบ้าน" ใน *บันทึกจากหุบเขา
ฝนโปรยไพร*. นนทบุรี: บ้านหนังสือ.
กฤษณา อโศกสิน. (2543). "กฤษณา อโศกสิน คินสังเวียน
น้ำหมึก 'มนุษย์เป็นของตาย' " *มติชนรายวัน*, 17
มิถุนายน, 14.
" 'กวี ซีไรต์' ขายไปเขียนไป 'หมีเปิด' มนตรี ศรีรงค์" (2550).
ข่าวสด, 12 กันยายน, 23.
จันทนา ฟองทะเล. (2540). "สู่ความจริง," *อาทิตย์* (28
พฤศจิกายน - 4 ธันวาคม), 46.
จิระนันท์ พิตรปรีชา. (2544). "ฝนแรก," ใน *กวีนิพนธ์ไทย
ร่วมสมัย : บทวิเคราะห์และสรุพนิพนธ์*. หน้า
168. สุมาลี วีระวงศ์ และคณะ. กรุงเทพฯ: ศยาม.
จำลอง ฝั่งชลจิตร. (2543). *เหล็ก*. กรุงเทพฯ: แพรวสำนัก
พิมพ์.
เจตนา นาควัชระ. (2539). *แนวทางการประเมินคุณค่า
วรรณคดีในวรรณคดีวิจารณ์เยอรมัน ฝรั่งเศส
และอังกฤษอเมริกัน ในศตวรรษที่ 20*. กรุงเทพฯ:
โอเดียนสโตร์.
_____. (2542). *ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี*. (พิมพ์ครั้งที่ 2).
กรุงเทพฯ: ศยาม.
ชัชรินทร์ ไชยวัฒน์. *ด้วยศรัทธาฉันจึงเป็นอยู่*. กรุงเทพฯ:
บ้านหนังสือ.
ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2546). "วิพากษ์สังคมไทยหลัง 14
ตุลา," *มติชนรายวัน*, 11 สิงหาคม, 2.
ชาติ กอบจิตติ. (2537). *คำพิพากษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ:
หอน.
_____. (2536). *เวลา*. กรุงเทพฯ: หอน.
โชคชัย บัณฑิต'. (2544). *บ้านเก่า*. กรุงเทพฯ: รูปจันทร์.
ดวงมน จิตรจ้านงค์. (2540). "เสียงเต้นแห่งหัวใจสำนึกแห่ง
ความเป็นมนุษย์และความแข็งแกร่งทางวัฒนธรรม".
ไรเตอร์, มิถุนายน, 102-104.
_____. (2549). "การศึกษาวรรณคดีในแง่สหบท," *The
Journal*, 2(1), 49-62.

- เดือนวาด พิมวนา. (2546). *ช่างสำราญ*. กรุงเทพฯ: สามัญชน.
- ทินกร หุตางกูร. (2545). *โลกของนายจอม*. กรุงเทพฯ: เม่นวรรณกรรม.
- นพวรรณ รวงทอง. (2543). "กำเนิดและพัฒนาการของนวนิยายสังนิยมแนวมหัศจรรย์," *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวรรณคดีเปรียบเทียบ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย*.
- นฤมิตร สอดศุข. (2539). "บริโภคนิยม ความตาย และอัตตา," *ข้อถกเถียง*, 26(มีนาคม-เมษายน), 187-197.
- นิคม รายยวา. (2547). "สุนทรพจน์นักเขียนซีไรต์ไทย" ใน **25 ปีซีไรต์ รวมบทวิจารณ์คัดสรร**. กรุงเทพฯ: สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2547). "ความเห็นและความรู้," *มติชนสุดสัปดาห์* (1-7 ตุลาคม), 33.
- นิพนพานิช. (2523). *ผีเสื้อและดอกไม้*. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาริน.
- "บทบรรณาธิการ". (2519). ใน *รักเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ประชาคม ลุนาชัย. (2546). *กลางทะเลลึก*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ประภัสสร เสวิกุล. (2544). *ลอดลายมังกร*. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์.
- ปราบดา หยุ่น. (2545). *ความน่าจะเป็น*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: สุตสัปดาห์สำนักพิมพ์.
- พรวิภา วัชรชานากุล. (2547). "โลกของจอม : วรรณกรรมโพสต์โมเดิร์นไทยที่ซีไรต์มองเห็น," *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 24(2), 117-134.
- พระไพศาล วิสาโล. (2543-2544). "ศาสนธรรมกับการเมืองเพื่อสันติ, ปาจารย์สาร, (พฤศจิกายน - กุมภาพันธ์), 52-57.
- ไพโรจน์ทร์ ขาวงาม. (2548). *มันคงไม่ตายง่าย ๆ หรือ*. กรุงเทพฯ: แม็พอีส.
- _____. (2548). *ม៉ากันกล้วย*. (พิมพ์ครั้งที่ 22). กรุงเทพฯ: แพรว.
- มนตรี ศรีรงค์. (2541). *ดอกฝิ่น ฤดูฝนที่แสนธรรมดา*. กรุงเทพฯ: แพรว.
- มานิช พรหมสิงห์. (2548). *สายลมบนถนนโบราณ*. กรุงเทพฯ: แพรว.
- ยงค์ ยโสธร. (2531). *คำอ้าย*. กรุงเทพฯ: มิ่งมิตร.
- ยุค ศรีอาริยะ. (2548). *ภูมิปัญญาตะวันออกฝ่ามารสุมโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิวิถีทรรศน์.
- เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์. (2547). *ชีวิตสามหาอันใด*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: หวิกล้วย.
- แรคำ ประโดยคำ. (2544). *ในเวลา*. กรุงเทพฯ: รูปจันทร์.
- วัฒน์ วรรณยางกูร. (2537). *เสียงเดินของหัวใจ*. กรุงเทพฯ: มิ่งมิตร.
- วินทร์ เลียววาริณ. (2537). *อาเพศกำสรวล*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- _____. (2540). *ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- _____. (2542). *สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ดับเบิลนายน์พริ้นติ้ง.
- วิมล ไทรนันทนวล. (2548). *อมตะ*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สยามประเทศ.
- ศักดิ์สิริ มีสมสืบ. (2535). *มือนั้นสีขาว*. กรุงเทพฯ: ย่ามหนังสือ.
- _____. (2543). *ตู้เพลงลูกทุ่ง*. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์.
- สุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ. (2535). *รากเหง้า*. กรุงเทพฯ: นกสีเหลือง.
- สุชาติ สวัสดิ์ศรี (บรรณาธิการ). (2519). *คำขานรับ*. กรุงเทพฯ: ดวงกมล.
- สุชาติ บำรุงสุข. (2550). "บาดแผล 19 กันยายน", *มติชนสุดสัปดาห์*, 27(28 กันยายน- 4 ตุลาคม), 36-37.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. (2531ก). *ฤดูกาล*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เทียนวรรณ.
- _____. (2531ข). *เพลงน้ำระบำเมฆ*. กรุงเทพฯ: เทียนวรรณ.
- _____. (2539). *คนกับเสือ*. กรุงเทพฯ: สามัญชน.
- โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์. (2536). "บทใคร่ครวญวรรณคดีและปรัชญาเมื่ออ่านมือนั้นสีขาว," *วารสารภาษาและวรรณคดีไทย*, ธันวาคม, 1-15.
- อังคาร กัลยาณพงศ์. (2546). *ปณิธานกวี*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: ศยาม.
- อัศศิริ ธรรมโชติ. (2530). *ขุนทองเจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสว่าง*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ก.ไก่